

Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid

Vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken

Albert Aalvanger
Raoul Beunen

Maart 2011

Rapport 275

Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid

Vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit
expliciet kunnen maken

Albert Aalvanger
Raoul Beunen

Colofon

TITEL

Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid. Vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken.

TREFWOORDEN

Identiteit, dorpsidentiteit, diversiteit, dorpen, gemeenschappen, planning, rurale planning, sociale cohesie, methodologie, Groningen, Friesland, Fryslân, Drenthe

KEYWORDS

Identity, village identity, diversity, villages, communities, planning, rural planning, social cohesion, methodology, Groningen, Friesland, Fryslân, Drenthe

OPDRACHTGEVERS

Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe
Doarpswurk
Vereniging Groninger Dorpen

PROJECTUITVOERING

Albert Aalvanger en Raoul Beunen, Leerstoelgroep Landgebruiksplanning Wageningen UR

PROJECTCOÖRDINATIE

Barbara Sterk, Leerstoelgroep Landgebruiksplanning Wageningen UR

FINANCIËLE ONDERSTEUNING

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Eelke Nutma (Doarpswurk)
Dirk Jasper Keegstra (Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe)
Dieuwke Visser (Vereniging Groninger Dorpen)
Geerhardt Dijkhuis (voorzitter De Buurtschap Nietap-Terheijl)
Gerard Straver (coördinator Wageningen UR, Wetenschapswinkel)
Martijn Duineveld (Leerstoelgroep Sociaal-ruimtelijke analyse Wageningen UR)

FOTOVERANTWOORDING

De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven

LAY-OUT EN OMSLAGONTWERP

Hildebrand DTP, Wageningen

DRUK

Grafisch Service Centrum, Wageningen
(Dit rapport is gedrukt op FSC papier)

BRONVERMELDING

Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit wordt aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding

ISBN NUMMER

978-90-8585-731-0

WAGENINGEN UR, WETENSCHAPSWINKEL

Rapportnummer 275, maart 2011
www.wetenschapswinkel.wur.nl

Het keurmerk voor verantwoord
bosbeheer

SCS-COC-00652-IL

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Dorpsidentiteit: op zoek naar eenheid in verscheidenheid

Vijf methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken

Rapportnummer 275

Albert Aalvanger en Raoul Beunen, Wageningen, maart 2011

Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe

Oostersingel 21a
9401 JZ Assen
(0592) 31 51 21
info@bokd.nl
www.bokd.nl

De BOKD komt op voor de leefbaarheid en de belangen van de kleine dorpen in Drenthe. Dat doet de BOKD door haar achterban, dorpsbelangenorganisaties en besturen van dorps- en buurthuizen, praktisch en met kennis te ondersteunen. De BOKD fungeert tevens als intermediair en ontwikkelt projecten. De BOKD is expert op het gebied van bewonersparticipatie, procesbegeleiding, plattelandsontwikkeling en accommodatiebeleid en -beheer. De BOKD maakt deel uit van de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen en weet wat er in de Drentse dorpen speelt.

Doarpswurk

Buorren 28
9012 DH Raerd
(0566) 62 50 10
info@doarpswurk.nl
www.doarpswurk.nl

Doarpswurk is een organisatie die zich richt op het instandhouden en stimuleren van de sociale samenhang en de leefbaarheid van het Friese platteland. Doarpswurk informeert, ondersteunt en behartigt belangen. Vanuit historisch perspectief zijn dorpsbelangen en dorpshuizen de belangrijkste doelgroepen. Doarpswurk onderhoudt ook een plattelandsnetwerk en brengt mensen en initiatieven bij elkaar, Doarpswurk voert projecten uit die vernieuwend en ontwikkelingsgericht zijn en Doarpswurk verzamelt kennis over vitale lokale samenlevingen en stelt die ter beschikking aan anderen (kenniscentrum).

Vereniging Groninger Dorpen

Hendrik Westerstraat 24
9791 CT Ten Boer
(050) 306 29 00
info@groningerdorpen.nl
www.groningerdorpen.nl

De Vereniging Groninger Dorpen is een organisatie die zich inzet voor de belangen van het platteland en voor de besturen van gemeenschapsaccommodaties in de provincie Groningen, zoals dorpshuizen en wijkcentra. De vereniging denkt mee en adviseert over bijvoorbeeld dorpsvernieuwingen, het maken van een dorpsvisie, het maken van een ondernemingsplan voor dorpshuizen, toeristische trekkers voor het dorp, en verkeersveiligheid. De vereniging heeft ruim 100 dorpshuizenleden en 150 leden dorpsbelangen/plaatselijk belang, dat is ongeveer 70% procent van het totaal aanwezige aantal in de provincie Groningen.

**Leerstoelgroep Landgebruiksplanning,
Wageningen UR**

Postbus 47
6700 AA Wageningen
(0317) 48 40 56
office.lup@wur.nl
www.lup.wur.nl

De leerstoelgroep Landgebruiksplanning kijkt op een samenhangende wijze naar ruimtelijke en omgevingsplanning, met een focus op de verwevenheid van ruraal en stedelijk landgebruik. Onze nadruk ligt op sociaal en ruimtelijk onderzoek en hun interactie. Onderzoek en onderwijs zijn gericht op het integreren van relevante onderdelen van natuurwetenschappen, kunsten en sociale wetenschappen voor een breed perspectief.

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl
www.wetenschapswinkel.wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen UR, Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Voorwoord

De identiteit van het dorp is belangrijk voor het onderlinge onderscheidend vermogen van dorpen en steden. Ook al lijken in fysieke zin dorpen erg op elkaar, een kerk, een aantal huizen, een dorps huis of café, een winkel en een paar bedrijven, toch verschillen ze van elkaar en laat het ene dorp zich niet met het andere vergelijken.

Door dit onderscheid weten de inwoners zich bepaald tot een dorp, gehucht of soms streek en hebben ze een thuis. In die zin is de identiteit van een dorp wel een enigszins vergelijkbaar met de ziel, immers zonder identiteit is niet duidelijk wie je bent en waar je voor staat. Voor een dorp ligt dat wel wat anders en is de identiteit niet een gegeven dat altijd gelijk blijft.

Het begint al met een cultuurhistorisch verleden dat medebepalend is voor de dorpsidentiteit. Voor het heden is het van belang vast te stellen wie je bent en wat je wil zijn als dorp. Voor de toekomst is dit laatste een belangrijke onderdeel, zodat je als inwoners van je dorp weet waar je naar wilt streven en wat je ervoor nodig hebt.

Om te bepalen wie je bent als dorp is van belang dat de inwoners met elkaar in gesprek gaan en hun meningen onderling uitwisselen, tussen jong en oud, autochtoon en import, verschillende beroepsgroepen enz. al deze verschillen in mensen maken samen dat een dorp in goed gesprek komt tot het vast stellen van een identiteit. Waardoor een dorp zich onderscheidt van de omgeving.

Vergeleken met een halve eeuw geleden is hierin het nodige veranderd, mede door de aanpassingen in de samenleving. Was de situatie in het verleden meer dat de inwoners voornamelijk economisch gebonden waren aan hun woon- en dus werkomgeving, in de huidige situatie kiezen de mensen zelf waar ze willen wonen, vanuit een verbondenheid met een reden voor een dorp of streek.

De maatschappelijke ontwikkeling blijft van invloed op de identiteit van een dorp en hoe zich dat in de toekomst verder ontwikkelt. De drie organisaties in Groningen (Vereniging Groninger Dorpen), Fryslân (Doarpswurk) en Drenthe (Brede Overleggroep Kleine Dorpen) kwamen op basis van de ervaringen die zij in de praktijk ondervonden tot de conclusie dat het wenselijk is dat zij dorpen beter willen ondersteunen in hun zoektocht naar de eigen identiteit.

Dat is de aanleiding geweest voor het leggen van dit vraagstuk bij de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research (WUR). In het afgelopen jaar is door de Albert Aalvanger in samenwerking met zijn begeleiders veel werk verricht. Ook de nodige studenten hebben hier een aandeel vanuit hun studie in gehad. Het resultaat dat thans voor ligt mag er zijn.

Het biedt de ondersteuningsorganisaties een goed handvat om in samenwerking met de inwoners van de dorpen tot het vastleggen van het begrip identiteit van hun dorp te komen en daardoor biedt het rapport methoden aan die een verrijking zijn ten opzichte van de mogelijkheden die wij nu gebruiken, soms met een ander doel, soms in een andere context.

Op deze plek willen wij daarom onze dank uitspreken voor de inzet van de WUR om tot een goed resultaat te komen en ook de inwoners van de drie dorpen, die belangeloos hun tijd en moeite hebben geïnvesteerd in hun eigen identiteit.

Dirk-Jasper Keegstra (Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe)
Eelke Nutma (Doarpswurk)
Dieuwke Visser (Vereniging Groninger Dorpen)

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
De onderzoeksvragen	13
De doelstelling van het onderzoek	14
Leeswijzer	15
2 Theoretisch kader	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Het maatschappelijk belang van identiteit	17
2.3 De constructie van identiteit in interactie	18
2.4 Een dorpsidentiteit is een groepsidentiteit	19
2.5 Het vaststellen van de grenzen tussen 'wij' en 'zij'	20
2.6 De invloed van context en verandering op identiteit	20
2.7 Gezamenlijke doelen als basis voor sociale samenhang	22
2.8 Identiteit als basis voor het ondernemen van actie	22
2.9 Conclusie	23
3 Vijf methoden voor het expliciet maken van dorpsidentiteit	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Fotomethode: met een camera het dorp in	26
3.3 Huiskamerdiscussie: een voorwerp als basis voor gesprek	27
3.4 (Historische) excursie: een bezoek aan bijzondere plekken	27
3.5 Speed date: dorpsbewoners interviewen elkaar	28
3.6 Scenariomethode: nadenken over wensen en ontwikkelingen	29
4 De toepassing van de methoden in de praktijk	31
4.1 Inleiding	31
4.2 De dorpen waar de methoden zijn toegepast	31
4.2.1 Nietap/Terheijl	32
4.2.2 Wergea	32
4.2.3 Zuidbroek	33
4.3 Zelfstandig uitvoeren opdrachten: uitleg en begeleiding zijn noodzakelijk	35
4.3.1 Bewoners hebben behoefte aan uitleg over de doelstelling	35
4.3.2 Deelnemers zijn geïnformeerd en creatiever dan ze zelf denken	36
4.3.3 Niet alle identiteiten worden tijdens de dorpsavonden vastgelegd	36
4.3.4 Gevarieerde en levendige discussies vragen begeleiding	37
4.4 Aanzet tot discussie: de discussie over het dorp wordt bevorderd	37
4.5 Koppeling methoden: de methoden hebben een eigen plaats	38
4.6 Mate van sturing: de betekenisgeving van de dorpsbewoners	40
4.6.1 Nieuwe begrippen worden verbonden met een stabiel begrippenkader ...	40
4.6.2 De methoden leiden niet tot de vorming van geheel nieuwe discourses ...	40
4.7 Inhoudelijk resultaat: wat levert een methode inhoudelijk op?	41
4.7.1 De methoden maken een veelheid aan discourses expliciet	41
4.7.2 Actuele ontwikkelingen beïnvloeden expliciet gemaakte discourses	41
4.7.3 Ruimtelijke en sociale aspecten worden aan elkaar gekoppeld	42

5 Dorpsidentiteit in breder perspectief	43
5.1 Inleiding.....	43
5.2 Mondialisering en individualisering in de drie dorpen.....	44
5.3 De invloed van de context en verandering op identiteit.....	44
5.3.1 De context beïnvloedt de vorming van identiteit.....	45
5.3.2 Verandering in de context maakt identiteit expliciet.....	45
5.4 De vorming van discoursen en de rol van de methoden daarin.....	45
5.4.1 Een selecte groep bewoners neemt deel aan de dorpsavonden.....	46
5.4.2 De analyse en interpretatie van de inhoudelijke resultaten van de methoden.....	46
5.5 Dorpsavonden versterken het bewustzijn over de sociale samenhang.....	47
5.6 Dorpsidentiteit als basis voor het ondernemen van actie.....	48
5.6.1 Actiepunten als teken van de eigen identiteit.....	48
5.6.2 Het discours als basis voor het aanpakken van problemen.....	48
5.6.3 Dorpsidentiteit als basis voor invloed op andere actoren.....	48
Conclusie	49
Aanbevelingen	53
Literatuurlijst	55
Bijlage A: Overzicht betrokken personen en organisaties	57

Samenvatting

Dit rapport gaat over de identiteit van dorpen. De Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe, Doarpswurk en de Vereniging Groninger Dorpen ondersteunen dorpen bij het opstellen van een eigen dorpsvisie. Hierin zijn de wensen en ideeën van de dorpsbewoners opgenomen voor de toekomst van hun dorp. Daarbij speelt de dorpsidentiteit een belangrijke rol in de manier waarop bewoners omgaan met de ontwikkelingen die op hun dorp afkomen. Omgekeerd kunnen de ontwikkelingen gevolgen hebben voor de identiteit van het dorp.

Het doel van dit onderzoek is het ontwikkelen van methoden waarmee bewoners zelfstandig, of met minimale ondersteuning, de identiteit van het dorp expliciet kunnen maken. De hoofdvraag van het onderzoek luidt daarom als volgt:

Welke begrippen en methodes zijn geschikt om 'dorpsidentiteit' expliciet te maken?

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag, is eerst een literatuurstudie uitgevoerd. Hiermee is onderzocht wat het begrip identiteit inhoudt en hoe het tot stand komt. Op basis van de literatuurstudie is vervolgens een aantal methoden opgesteld voor het expliciet maken van dorpsidentiteit. Daarbij is rekening gehouden met de theoretische mogelijkheden en beperkingen. Deze methoden zijn vervolgens toegepast in drie dorpen om de theoretische uitgangspunten te toetsen en de praktische toepasbaarheid te testen. De resultaten van de toepassing zijn geanalyseerd op basis van het theoretische kader. Daarnaast zijn er tijdens de praktische toepassingen een aantal aanvullende observaties gedaan die betrekking hebben op zowel de theoretische uitgangspunten als de praktische toepassing. Deze observaties zijn in de analyse verwerkt.

Wat is identiteit en hoe komt het tot stand?

Wanneer dorpsbewoners praten over de identiteit van hun dorp, gaan ze op zoek naar eigenschappen die volgens hen van bijzondere betekenis zijn. Het gaat daarbij niet alleen om overeenkomsten (wat deel ik/delen we met anderen?), maar ook om verschillen (wat onderscheidt mij/ons van anderen?). Ze maken gebruik van taal (concepten en ideeën) om betekenis te kunnen geven aan zichzelf en hun omgeving. Dit geheel van concepten en ideeën waarmee de werkelijkheid wordt beschreven, noemen we het discours. De dorpsidentiteit is af te leiden uit het discours dat dorpsbewoners hanteren in het denken en praten over zichzelf en (hun relatie met) anderen. Interactie speelt een belangrijke rol in de vorming van dat discours. In alledaagse gesprekken wisselen dorpsbewoners betekenisgeving uit, 'onderhandelen' hierover en construeren zo een discours. Daarbij komt een aantal aspecten vaak naar voren, namelijk: eigenschappen van de bewoners, onderlinge relaties, historische gebeurtenissen en verhalen, opvattingen (normen en waarden), activiteiten en rituelen, objecten, plekken en ruimtelijke kwaliteiten. Bewoners verwijzen vaak naar dergelijke aspecten om aan te geven wat van bijzondere betekenis is voor hun dorp, wat hen bindt en wat hen onderscheidt van anderen.

De dorpsidentiteit is geen optelsom van de identiteit van de individuele dorpsbewoners. De dorpsbewoners maken deel uit van meerdere sociale netwerken en kunnen dus ook meerdere discoursen (identiteiten) hanteren, afhankelijk van de context op dat moment. Er is pas sprake van een dorpsidentiteit wanneer de dorpsbewoners zich als groep identificeren.

Ten slotte is van belang dat een groepsidentiteit altijd wordt gevormd in relatie tot een bepaalde situatie. Wanneer een dorp zich als groep identificeert en presenteert, kan dit bijvoorbeeld een reactie zijn op plannen van de gemeente, ontwikkelingen in een naburig dorp of omdat er in het dorp wensen zijn iets gerealiseerd te krijgen, zoals een speeltuin of dorpshuis.

Vijf methoden voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit

Op basis van de theoretische verkenning zijn vijf methoden ontworpen: (1) de fotomethode, (2) de huiskamerdiscussie, (3) de (historische) excursie, (4) de speed date en (5) de scenariomethode. Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van deze methoden, waarbij wordt ingegaan op de activiteit zelf, de achterliggende benadering en relatie met identiteit en het beoogde resultaat. De methoden zijn toegepast in drie dorpen om te beoordelen in hoeverre ze geschikt zijn voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit. In overleg met de dorpsraden/het dorpsbelang en de

opdrachtgevers, zijn de methoden aangepast aan hun wensen en verwachtingen en de specifieke situatie in het dorp.

Het aantal deelnemers aan de bijeenkomsten varieerde tussen 15 en 45. In groepjes van vier tot zes personen gingen de deelnemers met elkaar in gesprek over het dorp en de omgeving. De bewoners zijn daarbij begeleid door studenten van Wageningen University. Zij hebben een toelichting gegeven op de opdrachten en de deelnemers op weg geholpen.

De toepassing van de methoden in de praktijk

In de analyse is gekeken naar de relatie tussen de theoretische achtergrond van het begrip identiteit en de resultaten van het toepassen van de methoden in de verschillende dorpen. Daarbij is onderzocht in hoeverre de uitkomsten iets zeggen over de identiteit van een dorp en in hoeverre de praktische aspecten tijdens de uitvoering van directe invloed zijn op het resultaat van de methoden.

De bewoners konden de opdrachten goed uitvoeren. Het geven van een extra toelichting was echter noodzakelijk. *Deelnemers hadden vooral behoefte aan uitleg over de doelstelling van de methoden en wat er met de resultaten werd gedaan. De bewoners wilden weten wat er van hen werd verwacht bij het uitvoeren van de opdrachten. Wanneer de bewoners eenmaal aan de slag gingen met de opdrachten, kwamen de gesprekken vanzelf los. Discussies waren levendig, maar de resultaten werden niet altijd vastgelegd.*

De methoden introduceerden nieuwe thema's, maar bewoners gingen daardoor niet opeens geheel nieuwe discourses hanteren. Wanneer hen gevraagd werd na te denken over voor hen nieuwe onderwerpen, deden ze dit vanuit hun eigen discourses en het bijbehorende begrippenkader. Door de gevarieerde discussies, op basis van de foto's, wensbeelden en ontwikkelingen, werd tijdens de dorpsavonden een veelheid aan discourses expliciet gemaakt.

Welke identiteiten met behulp van de methoden expliciet werden gemaakt, hing sterk af van de situatie in het dorp op dat moment. Actuele ontwikkelingen bleken veelvuldig aan bod te komen en beïnvloedden het gehanteerde discours. Bovendien was niet iedereen uit het dorp aanwezig. Daardoor was het moeilijk te bepalen of het resultaat representatief was voor het dorp.

Bewoners benadrukten het belang van het organiseren van dorpsavonden voor het behouden van de sociale samenhang. Tijdens de discussies over de toekomst van het dorp begonnen de aanwezigen zich met elkaar te identificeren. Door de onderhandeling in de groep over het discours, ontwikkelde de groep een eigen kijk op problemen. Het discours werd hierdoor een basis voor invloed op anderen.

Conclusie

De toegepaste methoden zijn geschikt om dorpsidentiteit expliciet te maken. De interactie en beperkte sturing maken de discourses van de bewoners over hun dorp, expliciet. Vast is komen te staan dat, vanuit wetenschappelijk oogpunt, 'dé dorpsidentiteit' niet bestaat. Dé dorpsidentiteit laat zich letterlijk en figuurlijk niet vastleggen. De dorpsidentiteit kan beter opgevat worden als het geheel van gedeelde identiteiten over het dorp. Doordat de methoden de interactie tussen de dorpsbewoners bevorderen, bieden ze de mogelijkheid deze gedeelde identiteiten verder te ontwikkelen.

In het kader van dit onderzoek is een Capita Selecta georganiseerd over identiteit, leefbaarheid en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen. Studenten konden via colleges van docenten en gastsprekers kennis maken met deze onderwerpen. Na een kennismaking met de dorpsraden van de betrokken dorpen, namen de studenten deel aan de dorpsavonden. Ze begeleidden de bewoners bij het uitvoeren van de opdrachten en gaven na afloop een reflectie op de methoden. Deze reflecties zijn gebruikt voor het opstellen van dit rapport.

Summary

This report deals with the identity of villages. The commissioners of this research, De Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe, Doarpswurk and the Vereniging Groninger Dorpen support villages with the development of a vision for their future development. The identity of a village plays an important role in the way people deal with social and spatial developments in their village, whereas these developments can impact the identity of the village.

The main objective of this research is to develop methods that citizens can use to define the identity of their village. They should be able to use this method with little or no supervision. The main research questions that guides the research is:

Which concepts and methods are suitable to define the identity of villages?

The first step in answering this research question was an extensive literature review in order to gain further insight in the concept of identity and how identity is constructed. This review was used to develop a number of methods for defining the identity of villages. To test the theoretical assumptions and the practical application, the methods have been applied in three villages. The reflection of the application of the methods in different context was used to refine the methods.

What is identity and how does it come into being?

Villagers who talk about the identity of their village, look for characteristics that are special to them. They focus on similarities within the group as well as on differences with other groups. They use language (concepts and ideas) to construct meaning about themselves and their environment. The ensemble of concepts and ideas that help to describe reality is called a discourse. The identity of a village can be subtracted from the discourses that villagers use to think and talk about themselves and their relationships with others.

The identity of a village is not the sum of all identities from individual citizens. Citizens are part of multiple social networks and use multiple discourses, depending on the context on a specific moment. We can only talk about village identity if the people living in that village identify as a group. Interaction plays an important role in shaping the discourse. People exchange and negotiate meanings within their everyday conversations and thus shape a specific discourse. A number of issues are often discussed: characteristics of citizens, their mutual relationships, historical events, values, norms, rituals, activities, objects, places and spatial qualities. People use these issues to define what makes their villages special, what unites them and what distinguishes them from others.

Finally it is important to recognize that a group identity is always created in relation to a specific situation. Villagers identity and present themselves for example as a group in response to governmental plans, developments in a neighboring village or because they want to develop something within their own village, like a playground or a community centre.

Five methods for making the identity of villages explicit

Five different methods have been developed drawing upon the theoretical elaboration: (1) the photo method, (2) the living room discussion, (3) the (historical) excursion, (4) the speed date, and (5) the scenario method. Chapter 3 presents an overview of these methods and describes the activities, the underlying principles and relation to identity and the expected result. The methods have been used in three villages. Based upon the experiences from the application within these villages it was assessed to what extent the methods are suitable for defining the identity of a village.

The number of participants varied between 15 and 45. The participants discussed the village and the surrounding in small groups of 4 to 6 persons. Students from Wageningen University introduced and explained the method and helped during the discussions.

The application of the methods in practice

The relation between the theoretical background of identity and the results of the application of methods within the different villages was analyzed to assess whether the results gave a representative picture of the village identity. An additional reflection was made to assess to what extent the practical aspects influenced the results of the different methods.

The participants were able to execute the assignment of the various methods very well. Providing additional explanation was necessary, however. Participants wanted to know what the underlying purpose of the methods was and what the results were going to be used for. They were especially eager to learn what was expected from them. Once the villagers got going with the assignment, everything went smoothly. Discussions were lively, but the results not always written down.

The methods introduced new themes to the participants, but this did not lead them to create entirely new discourses. When asked to think about the themes new to them, participants used their own discourses and concepts to attribute meaning to them. The varied discussions, based on the photos, future fantasies and developments, caused various discourses to become explicit. Which identities became explicit, depended to a large extent on the situation in the village at that very moment. Current developments were discussed often. Because not every inhabitant of the village was present at the meetings, it was difficult to determine whether or not the result was representative for the whole village.

The participants emphasized the importance of organizing the village meetings, because it strengthened the social coherence in the village. The discussions during the evenings caused the participants to identify with each other. The negotiations within the group allowed the group to develop its problem definition. In turn, this caused the discourse to become a basis for influence on others.

Conclusion

The applied methods are suitable for making the identity of a village explicit. The interaction and limited influence of the methods, allow the discourses of the villagers to become explicit. The research shows that, from a scientific point of view, *the* identity of a village cannot be defined. The identity of a village is better understood as the whole of shared identities concerning the village. Because the methods encourage the interaction between the villagers, it allows them to further develop these shared identities.

For this research, a Capita Selecta was organized on identity, quality of life and social-spatial developments. Students could take (guest) lectures about these subjects. After meeting with the village councils, the students participated in the village meetings. They help the villages in executing the assignments and gave a reflection on the methods afterwards. These reflections were used in this report.

1 Inleiding

Dit rapport gaat over de identiteit van dorpen. De opdrachtgevers voor het onderzoek, de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD), Doarpswurk en de Vereniging Groninger Dorpen, zijn samen met diverse dorpsraden bezig met het opstellen van dorpsvisies en in het kader daarvan speelt de dorpsidentiteit een belangrijke rol. De ervaring leerde echter dat het lastig was om grip te krijgen op het begrip. De opdrachtgevers hebben daarom aan de Wetenschapswinkel van Wageningen UR gevraagd een methode te ontwikkelen die bewoners in staat stelt om zelfstandig, of in ieder geval met minimale ondersteuning, de identiteit van het dorp expliciet te maken.

De belangstelling voor identiteit is, als gevolg van mondialisering en individualisering van de maatschappij en door allerlei ruimtelijke veranderingen, sterk toegenomen. In ruimtelijke zin gaat het om de gevolgen van enerzijds een verdere verstedelijking en groeiende mobiliteit van mensen en aan de andere kant juist een afnemende en vergrijzende bevolking in de zogenaamde krimpregio's. Al deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de sociale cohesie binnen een dorpsgemeenschap, de leefbaarheid van een dorp en uiteindelijk ook voor de dorpsidentiteit.

De veranderingen roepen allerlei vragen op bij de betrokkenen partijen, zoals de bewoners, de dorpsraad, overheden en adviesorganisaties. Belangrijke vragen zijn bijvoorbeeld wat een bepaald dorp zo uniek maakt, waarin het zich onderscheidt van andere dorpen, in hoeverre dit verandert, wat mensen daarvan vinden en hoe je daar als gemeenschap of betrokken overheid mee om kunt gaan. Al deze vragen gaan direct of indirect over de dorpsidentiteit. Met het onderzoek dat in dit rapport wordt gepresenteerd, wordt inzicht geboden in het begrip dorpsidentiteit en wordt het geoperationaliseerd voor toepassing in planningspraktijken.

De onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is:

Welke begrippen en methoden zijn geschikt om 'dorpsidentiteit' expliciet te maken?

Om deze vraag te beantwoorden, zijn een aantal deelvragen geformuleerd. De eerste deelvraag heeft betrekking op het begrip identiteit. Om iets te kunnen zeggen over de identiteit van een dorp, is het noodzakelijk eerst te weten wat het begrip identiteit precies inhoudt en hoe dit is te vertalen naar de situatie in een dorp. Hoe een dorpsidentiteit tot stand komt, heeft gevolgen voor hetgeen over deze identiteit gezegd kan worden. Aan de hand van een literatuurstudie zal daarom eerst antwoord gezocht worden op de vraag:

a. Wat houdt het begrip dorpsidentiteit in en hoe komt dorpsidentiteit tot stand?

Op basis van de theoretische uitgangspunten worden verschillende methoden ontwikkeld die dorpsbewoners kunnen helpen bij het expliciet maken van de identiteit van hun dorp. De theoretische kennis over het begrip zal daarom vertaald moeten worden naar methoden die in de praktijk toepasbaar zijn:

b. Hoe kan de theoretische kennis over identiteit worden vertaald naar methoden die dorpsbewoners helpen hun dorpsidentiteit expliciet te maken?

De methoden worden in de praktijk toegepast om te kunnen bepalen in hoeverre de methoden geschikt zijn voor het expliciet maken van dorpsidentiteit. Dorpsbewoners moeten zelf met de methoden aan de slag kunnen en de uitkomsten moeten iets zeggen over de identiteit van hun dorp. Daarom wordt er gekeken naar de praktische toepasbaarheid van de methoden en worden de uitkomsten van de toepassing in een breder perspectief geplaatst:

c. In hoeverre zijn de methoden geschikt om dorpsbewoners te helpen hun dorpsidentiteit expliciet te maken?

d. Wat zeggen de uitkomsten van de toegepaste methoden over dorpsidentiteit?

Studenten in gesprek met leden van het buurtschap Nietap/Terheijl.

De doelstelling van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is het aanreiken van methoden waarmee dorpen hun eigen identiteit expliciet kunnen maken. Deze identiteit zal vervolgens worden gebruikt als startpunt voor het opstellen van een dorpsvisie. De methoden die in dit onderzoek worden ontwikkeld, dienen zodanig vorm te krijgen dat bewoners zelf, of met minimale begeleiding, aan de slag kunnen met het zoeken naar hun dorpsidentiteit.

Naast het aanreiken van de methoden, heeft het onderzoek tot doel meer inzicht te verschaffen in het begrip 'identiteit' en de mogelijkheden van dit begrip in de ruimtelijke planningspraktijk te verkennen, met name op het niveau van dorpen. De methoden voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit en de uitkomsten van de toepassing worden daarvoor in een breder perspectief geplaatst.

Verder draagt het onderzoek bij aan de wetenschappelijke kennis over identiteit. De theorie over het begrip wordt geoperationaliseerd in verschillende methoden. Door dorpsbewoners deze methoden te laten toepassen, worden theoretische inzichten over identiteit getoetst in de praktijk. Bovendien wordt zo kennis verkregen over de praktische uitvoerbaarheid van de methoden en de inhoudelijke uitkomsten ervan.

Onderzoek, onderwijs en maatschappij

In het kader van het onderzoek naar dorpsidentiteit is aan Wageningen University een Capita Selecta georganiseerd over identiteit, leefbaarheid en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen. Aan de hand van colleges van docenten en gastsprekers, konden Bachelor- en Masterstudenten van verschillende opleidingen leren over deze onderwerpen. De opdrachtgevers voor het onderzoek en de voorzitter van de dorpsraad uit Nietap/Terheijl gaven hun perspectief op identiteit en gingen met studenten *Landgebruiksplanning* en *Landschapsarchitectuur* in gesprek over de mogelijkheden dorpsidentiteit expliciet te maken. In een werkbezoek aan de betrokken dorpen maakten de studenten kennis met de leden van de dorpsraden en werden op de hoogte gesteld van de situatie in het dorp.¹

De studenten die deelnamen aan het Capita Selecta konden, samen met studenten *Toegepaste Communicatie* en *Internationale Ontwikkelingsstudies*, hun kennis en vaardigheden toepassen door bewoners te begeleiden tijdens de dorpsavonden. Hierdoor konden de studenten kennis maken met participatie in de praktijk en vaardigheden opdoen in het communiceren met eindgebruikers

¹ Zie bijlage A voor een overzicht van betrokken personen en organisaties.

van wetenschappelijke kennis, namelijk de dorpsbewoners. De reflecties van de studenten op de dorpsavonden zijn gebruikt bij het opstellen van het onderzoeksrapport.

Leeswijzer

In dit rapport worden vijf methoden gepresenteerd die dorpsbewoners kunnen helpen bij het expliciet maken van hun dorpsidentiteit. In Hoofdstuk 2 wordt het theoretische kader toegelicht dat gebruikt is voor het ontwikkelen van de methoden. Het theoretische kader geeft uitleg over de wetenschappelijke benadering van identiteit en laat zien hoe het begrip toegepast kan worden op de situatie in een dorp.

De vijf methoden die dorpsbewoners kunnen helpen bij het expliciet maken van hun dorpsidentiteit, worden in Hoofdstuk 3 gepresenteerd. De uitgangspunten waaraan de methoden moeten voldoen, worden in dit hoofdstuk toegelicht. Vervolgens wordt per methode de activiteit, de theoretische benadering en het verwachte resultaat beschreven.

De methoden zijn toegepast in drie dorpen. De uitkomsten van deze toepassing worden beschreven en geanalyseerd in Hoofdstuk 4. Verder is een korte schets van de drie dorpen opgenomen, waarin wordt toegelicht hoe in elk dorp een keuze gemaakt is tussen de methoden.²

In Hoofdstuk 5 worden de uitkomsten van de dorpsavonden in een breder perspectief geplaatst. Wat de uitkomsten van de methoden zeggen over dorpsidentiteit, wordt in dit hoofdstuk besproken. In het laatste hoofdstuk volgen de conclusies van het onderzoek. Tevens worden aanbevelingen gedaan waar de opdrachtgevers en dorpsbewoners rekening mee kunnen houden wanneer ze zelf met de methoden aan de slag gaan.

² Op www.wetenschapswinkel.wur.nl staat een overzicht van de opdracht- en invulformulieren die bewoners hebben gebruikt tijdens de dorpsavonden. De formulieren kunnen worden gedownload en naar eigen inzicht worden aangepast.

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Het doel van dit onderzoek is het vinden van begrippen en methoden om 'dorpsidentiteit' expliciet te maken. Deze methoden moeten dorpen helpen na te denken over hun eigen identiteit en deze expliciet te maken. Deze dorpsidentiteit zal gebruikt worden als basis voor het maken van dorpsvisies.

Om te kunnen begrijpen welke rol identiteit kan spelen in het opstellen van een dorpsvisie, is het goed om eerst stil te staan bij het begrip identiteit. In dit hoofdstuk zal uitleg gegeven worden over de wetenschappelijke benadering van identiteit. We zullen eerst ingaan op de maatschappelijke relevantie van identiteit (paragraaf 2.2). Door maatschappelijke ontwikkelingen speelt identiteit impliciet en expliciet een belangrijke rol in onze samenleving en ons persoonlijke leven. Deze ontwikkelingen hebben ook invloed op kleine dorpsgemeenschappen en dus op hun identiteit.

Om te kunnen begrijpen welke rol identiteit speelt in dorpen en wat hiermee gedaan kan worden bij het opstellen van een dorpsvisie, zullen we vervolgens uiteenzetten wat het begrip identiteit inhoudt. In paragraaf 2.3 wordt toegelicht hoe een identiteit wordt gevormd en waar deze uit bestaat. In paragraaf 2.4 wordt uitgelegd waarom dorpsidentiteit opgevat moet worden als een groepsidentiteit en welke gevolgen dat heeft. Omdat een identiteit niet op zichzelf staat, gaan we in paragraaf 2.5 in op de afhankelijkheid van andere actoren, die nodig is voor het vormen van een eigen identiteit. De invloed van de context op de gevormde identiteit staat centraal in paragraaf 2.6.

De relatie tussen identiteit en sociale samenhang vraagt speciale aandacht. Het tempo waarin dorpsgemeenschappen veranderen van samenstelling, lijkt steeds hoger te worden. De sociale samenhang komt hierdoor onder druk te staan. Dit heeft gevolgen voor de identiteit van (groepen) bewoners. In paragraaf 2.7 gaan we hier nader op in. In paragraaf 2.8 wordt uitgelegd hoe identiteit een basis kan vormen voor het ondernemen van actie. In de laatste paragraaf (paragraaf 2.9) wordt afgesloten met een conclusie. In het volgende hoofdstuk zal een relatie gelegd worden tussen de theoretische achtergrond van identiteit en de methodieken om de dorpsidentiteit expliciet te maken.

2.2 Het maatschappelijk belang van identiteit

Dit onderzoek concentreert zich op het vinden van methoden waarmee dorpen hun eigen identiteit expliciet kunnen maken. Identiteit speelt een belangrijke rol in onze samenleving. Mondialisering (ook wel: globalisering) en individualisering zijn actuele en invloedrijke sociaal-culturele processen die door verschillende sociologen vaak in verband gebracht worden met identiteit.

Mondialisering houdt in dat de afstanden tussen mensen als het ware kleiner worden. Fysieke afstanden blijven natuurlijk hetzelfde, maar technologische ontwikkelingen maken het wel makkelijker om met elkaar in contact te komen. Onze mobiliteit neemt toe en via nieuwe media (met name Internet) wisselen we makkelijker informatie uit. Internationale handel en groei van transportmiddelen maken het mogelijk om producten uit de hele wereld te consumeren. (Elliott & Lemert, 2009) Een gevolg van deze mondialisering is dat gemeenschappen steeds meer los komen te staan van het idee van plaats. (Hague & Jenkins, 2005; Hoggett, 1997) De netwerken die mensen vormen, zijn niet langer per se gebonden aan hun fysieke omgeving. We hoeven elkaar niet meer op te zoeken om met elkaar in contact te komen. Ons sociale netwerk kan zich dus uitstrekken tot de andere kant van de wereld, zonder dat we daar ooit geweest zijn. Ook de goederen die we consumeren, komen niet per se uit onze directe omgeving.

Naast mondialisering voltrekt zich een proces van individualisering. Mensen hebben meer keuzevrijheid om hun eigen leven in te richten. Met de toegenomen keuzevrijheid vallen culturele tradities en bestaande sociale structuren weg. (Beck & Beck-Gernsheim, 2009; Elliott & Lemert, 2009) Als gevolg van de individualisering, stelt de maatschappij nieuwe eisen aan het individu. Van mensen wordt verwacht dat ze zelf keuzes maken en hun eigen identiteit, hun eigen verhaal, vormgeven. Hierachter gaat het idee schuil dat mensen controle hebben om hun leven en toekomst in te richten. (Beck & Beck-Gernsheim, 2009; Jenkins, 1996) De arbeidsmarkt, het aanbod van

consumptiegoederen, nieuwe media (Facebook en Hyves zijn hiervan bekende voorbeelden), reclame; alles is meer en meer gericht op individualisering en het construeren van een eigen identiteit.

De processen van mondialisering en individualisering lijken soms ver van ons af te staan, maar ze kunnen grote gevolgen hebben voor individuen en lokale samenlevingen. Door het wegvallen van duidelijke sociale structuren (zoals de verzuiling in Nederland en sociale klassen), moeten individuen steeds meer hun eigen 'plaats' zoeken in het wereldwijde sociale netwerk. Maar dit netwerk is voortdurend in beweging, waardoor plaatsen waarmee men zich kan identificeren, telkens veranderen of zelfs verdwijnen. Het individu raakt daardoor in zekere zin 'onthemd' (Bauman, 2009). In reactie op deze continue veranderingen, moeten we onze identiteit continu uitvinden en herzien. Onze identiteit is daardoor gefragmenteerd en veranderlijk. Door voortdurende zoektocht naar de eigen plaats in het veranderlijke wereldwijde sociale netwerk, neemt de onzekerheid bij mensen toe. (Bauman, 2009; Elliott & Lemert, 2009)

Deze onzekerheid roept een tegenreactie op. Waar we vroeger bij gevaar en onzekerheid konden terugvallen op de ervaring en kennis binnen onze directe leefgemeenschap (familie, dorpsgemeenschap, sociale klasse), staan we er nu steeds meer alleen voor. In reactie hierop ontstaat een hernieuwde behoefte aan eigenheid en gemeenschappelijkheid. (Koedoot & de Haan, 2005) Het maatschappelijke debat over identiteit is een reactie op de druk die bestaande collectieve identiteiten ondervinden. (Jenkins, 1996)

Op dorpsniveau betekent individualisering ook een zekere urbanisering. Levensstijlen en familiestructuren in dorpen op het platteland beginnen steeds meer overeenkomsten te vertonen met verstedelijkte gebieden. (Beck & Beck-Gernsheim, 2009) De behoefte aan meer sociale samenhang en het benoemen van de eigen dorpsidentiteit kan deels vanuit deze ontwikkelingen verklaard worden. Daarnaast is het belangrijk te beseffen dat onze afhankelijkheden weliswaar mondiaal zijn, maar wat we doen, doen we nog steeds op het lokale niveau.

2.3 De constructie van identiteit in interactie

Wanneer we praten over de identiteit van kleine dorpen in Friesland, Groningen of Drenthe, roept dit al snel het beeld op van kleine leefgemeenschappen waar iedereen elkaar kent en mensen nog naar elkaar omkijken. Normen en waarden lijken er nog steeds een belangrijke rol te spelen. Een bekend onderscheid dat hier gemaakt wordt, is dat tussen *Gemeinschaft* (gemeenschap) en *Gesellschaft* (maatschappij). (Tönnies in Hoggett, 1997) Binnen een gemeenschap voelen mensen zich verantwoordelijk voor elkaar en hanteren ze bepaalde normen en waarden. Ook hebben ze een gemeenschappelijk doel. Hiertegenover staat de maatschappij. Hierin staan individuele doelen centraal. Gedeelde normen en waarden spelen in de maatschappij een minder belangrijke rol dan in een gemeenschap.

Het begrip gemeenschap lijkt dus bruikbaar wanneer we praten over kleine dorpen. Het veronderstelt een mate van identificatie en is gericht op overeenkomsten tussen mensen. (Hoggett, 1997) Het dorp of de buurt waar mensen wonen is echter ook een sociale ruimte die mensen *op hun eigen manier* 'leven' en 'beleven'. Wanneer dorpsbewoners denken en praten over hun eigen identiteit of die van hun dorp, gaan ze op zoek naar eigenschappen die volgens *hen* van bijzondere/specifieke betekenis zijn. Het gaat daarbij niet alleen om overeenkomsten (wat deel ik/delen we met anderen?), maar ook om verschillen (wat onderscheidt mij/ons van anderen?). (Jenkins, 1996) Door alleen te zoeken naar overeenkomsten tussen mensen (bijvoorbeeld in de vorm van persoonlijke kenmerken als leeftijd, geslacht, opleiding, etc.), wordt voorbijgegaan aan de eigen betekenisgeving en beleving van individuen. Evenmin wordt gekeken naar de onderlinge contacten tussen deze individuen en wat dat betekent voor hun identiteit. Bovendien is een gemeenschap, door processen van mondialisering, niet langer beperkt tot een fysieke plek met afgebakende grenzen. Wanneer we onderzoek doen naar identiteit, lijkt een benadering die ervan uitgaat dat mensen in interactie met andere mensen hun eigen beeld construeren van zichzelf en hun omgeving, dus meer op zijn plaats.

Om een identiteit te vormen in interactie met anderen, hebben we taal nodig. We kunnen alleen over onze werkelijkheid praten en nadenken door gebruik te maken van woorden. Woorden zijn tekens die naar iets verwijzen, bijvoorbeeld een ding, idee of concept. Om met elkaar te communiceren en elkaar te begrijpen, moeten we wel een vergelijkbaar begrippenkader hanteren. (Van Assche, 2004)

Wanneer we onze identiteit construeren, maken we keuzes in hoe we over onszelf en anderen denken en praten. (Collins, 1997) De keuze is echter niet onbeperkt. De betekenis van een woord (waar het naar verwijst) is onderdeel van een bepaalde structuur. Zo kan de betekenis van een woord een historische of culturele basis hebben of voortkomen uit een onderlinge afspraak. (Jenkins, 1996; Van Assche, 2004) De interpretatie en het gebruik van taal is dus onderdeel van een cultuur.

Onze omgeving en onze relaties met anderen zijn essentieel voor de taal die we gebruiken. We leren de betekenis van woorden van anderen. Maar we 'onderhandelen' in onze interacties met anderen ook over de betekenis van woorden door er nieuwe concepten, ideeën of dingen aan te koppelen. En vanuit andere groepen en culturen wordt de betekenis van woorden beïnvloed. Hierdoor kan de betekenis van woorden in de loop der tijd veranderen. (Hague & Jenkins, 2005; Jenkins, 1996)

Samengevat, gebruiken we taal (concepten en ideeën) om betekenis te geven aan onszelf en onze omgeving. Dit geheel van concepten en ideeën waarmee we de werkelijkheid beschrijven, noemen we met een mooi woord het *discours*. Het discours dat we hanteren in het denken en praten over onszelf en (onze relatie met) anderen, is onze identiteit.

2.4 Een dorpsidentiteit is een groepsidentiteit

De individuele identiteit is niet per se gelijk aan de groepsidentiteit of andersom. Individuen en groepen kunnen verschillende discoursen hanteren, afhankelijk van de situatie. (Van Assche, 2004) De dorpsidentiteit is dus geen optelsom van de identiteit van de individuele dorpsbewoners. De dorpsbewoners maken onderdeel uit van meerdere sociale netwerken en kunnen dus ook meerdere discoursen (identiteiten) hanteren, afhankelijk van de context op dat moment.

Een belangrijke voorwaarde, wil er sprake zijn van een groepsidentiteit, is dat de groep mensen zich ook als groep identificeert. Ze zien zichzelf in dat geval als een specifieke groep met bepaalde kenmerken die hen onderscheiden van anderen. In dat geval is er sprake van een cultuur. Deze cultuur kenmerkt zich door het discours dat het hanteert, oftewel, hoe de groepsleden praten over zichzelf en de wereld om hen heen. Binnen de groep hanteren de groepsleden hiervoor min of meer dezelfde concepten en ideeën. (Van Assche, 2004) Er is dus pas sprake van een dorpsidentiteit wanneer de dorpsbewoners zich als groep identificeren. Daarbij draait het om het discours dat ze hanteren, oftewel, hoe ze praten en denken over zichzelf als dorp en hun omgeving. De dorpsidentiteit is af te leiden door te kijken naar het discours dat de dorpsbewoners hanteren wanneer ze praten over hun dorp.

Interactie speelt een belangrijke rol in de vorming van dat discours. Het dorp bestaat uit veel verschillende netwerken van onderlinge verbanden, zoals verenigingen, families en vrienden-/burenrelaties. Deze netwerken vormen een bron van informatie, visies, belangen en identiteiten die mensen gebruiken bij het betekenis geven aan hun dorp en hun omgeving. (Hoggett, 1997) In alledaagse gesprekken binnen deze netwerken, wisselen dorpsbewoners deze betekenisgeving uit, 'onderhandelen' hierover en construeren zo een discours.

Een discours (een identiteit) kan gevormd worden op basis van alles wat maar denkbaar is. (Van Assche, 2004) Groepen kunnen zich identificeren als groep op basis van religie, taal, etnische kenmerken, sociale labels, ideeën, overtuigingen, historische achtergronden, enzovoort. En omdat taal een kwestie van afspraak is, kan de basis van identificatie op allerlei manieren verwoord worden. Maar niet alles wordt even belangrijk gevonden. Binnen een cultuur ontstaat er daarom een min of meer vast terugkerende en beperkte combinatie van concepten waarmee de groep betekenis geeft aan zichzelf en haar omgeving. (Van Assche, 2004)

Hoewel een dorpsidentiteit gevormd kan worden op basis van allerlei aspecten, zijn er een aantal aspecten die vaak terugkeren, namelijk: eigenschappen van de bewoners, sociale/ onderlinge relaties, historische gebeurtenissen/verhalen, opvattingen (normen en waarden), activiteiten en rituelen, objecten, plekken en ruimtelijke kwaliteiten. (Hague & Jenkins, 2005; Melucci, 1996; Van Assche, 2004) Bewoners verwijzen vaak naar dergelijke aspecten om aan te geven wat volgens hen van bijzondere betekenis is voor hun dorp, wat hen bindt en wat hen onderscheidt van anderen. De aspecten waaraan dorpsbewoners hun dorpsidentiteit ontleen, beïnvloeden elkaar. De manier waarop gesproken wordt over het ene aspect, wordt beïnvloed door de manier waarop over andere aspecten gesproken wordt. (Van Assche, 2004) Dit heeft ook te maken met het feit dat de aspecten in het leven van alledag aan elkaar verbonden zijn. Zo krijgen plekken bijzondere

betekenis door de gebeurtenissen/activiteiten die er plaatsvinden. Denk bijvoorbeeld maar aan het dorps huis, dat niet alleen een functionele ruimte is, maar ook een plek waar mensen elkaar ontmoeten voor sociale activiteiten. En hoe over de relatie met een ander dorp gesproken wordt, kan bijvoorbeeld voortkomen uit een historische gebeurtenis of een verschil in opvattingen. Het delen van deze verhalen over een plek, historische gebeurtenis, sociale relatie, etc. is nodig voor het vormen van een groepsidentiteit. Mensen moeten uiting geven aan hun identiteit om deze identiteit te kunnen vormen. De identiteit van het dorp is dus af te leiden uit de verhalen die de dorpsbewoners vertellen en met elkaar delen.

2.5 Het vaststellen van de grenzen tussen 'wij' en 'zij'

Een dorpsidentiteit is geen vast gegeven, maar moet door dorpsbewoners actief worden 'vastgesteld'. Dit is een proces dat bestaat uit drie elementen, namelijk classificeren, reflecteren en associëren. (Jenkins, 1996) In hun onderlinge gesprekken moeten de bewoners kenmerken vaststellen op basis waarvan ze onderscheid maken tussen zichzelf en anderen (classificeren). Ze reflecteren op deze kenmerken en bepalen ze in hoeverre er overeenkomsten en verschillen zijn tussen hen en hun omgeving. Ze stellen daarmee de grenzen vast tussen 'wij' en 'zij'. Op basis van de overeenkomsten en verschillen associëren de dorpsbewoners zich met hun groep; ze voelen zich met deze groep verbonden. De onderscheidende kenmerken en de grenzen tussen 'wij' en 'zij' worden onderdeel gemaakt van het discours. Het proces van classificeren, reflecteren en associëren, is op te vatten als een leerproces. (Melucci, 1996) Dorpsbewoners kunnen zichzelf pas identificeren als groep wanneer ze geleerd hebben zich te onderscheiden van hun omgeving. Dit leerproces vindt plaats in de interactie tussen de dorpsbewoners wanneer zij praten over hun dorp. Bij het vaststellen van de eigen identiteit, zet een groep zich in meer of mindere mate af tegen haar omgeving door onderscheid te maken. Tegelijkertijd is de groep ook afhankelijk van deze omgeving. Een andere actor (een groep of individu) uit de omgeving moet de identiteit van de groep erkennen of in het uiterste geval juist ontkennen, wil een groep zich als groep kunnen identificeren. (Jenkins, 1996; Melucci, 1996) Daarom proberen groepen te beheersen hoe anderen hen zien. Ze houden hun identiteit niet voor zichzelf, maar geven hieraan uiting in hun relaties met andere actoren. (Jenkins, 1996) Het heeft voor een groep geen zin onderscheid te maken wanneer andere actoren onverschillig staan tegenover dit onderscheid en het verschil niet zien. Het bewust ontkennen van het onderscheid door anderen, kan de identiteit van de groep versterken. Als andere actoren het verschil niet willen zien, kan dit namelijk reden zijn voor de groep om het verschil juist extra te benadrukken.

2.6 De invloed van context en verandering op identiteit

Een groepsidentiteit wordt altijd gevormd in relatie tot een bepaalde context. De situatie waarin een groep mensen zich bevindt, is bepalend voor het discours dat op dat moment door hen gehanteerd wordt. (Brent, 1997; Hague & Jenkins, 2005) In verschillende situaties kunnen dorpsbewoners verschillende discourses gebruiken. De gevormde identiteit hangt daarom af van de actuele context en kan dus per moment en plaats verschillen. Wanneer een dorp zich als groep identificeert en presenteert, kan dit bijvoorbeeld een reactie zijn op plannen van de gemeente, ontwikkelingen in een naburig dorp of omdat er in het dorp wensen zijn iets gerealiseerd te krijgen, zoals een speeltuin of dorps huis.

Veranderingen in de context kunnen twee uitwerkingen hebben. Ten eerste kunnen deze veranderingen een reden zijn voor de groep om de eigen identiteit te veranderen. De groep past in dat geval haar discours aan in reactie op de veranderingen. (Van Assche, 2004) Zo kan een gemeentelijke herindeling voor dorpsbewoners aanleiding zijn hun discours over de relatie met de politiek aan te passen.

Ten tweede kunnen de veranderingen een groepsidentiteit expliciet maken en deze versterken. (Melucci, 1996) Binnen een dorp hanteren de bewoners bepaalde discourses, zonder dat ze zichzelf daar echt van bewust zijn. Ook naar buiten toe dragen ze dit discours niet actief uit. Veranderingen die op het dorp afkomen, kunnen aanleiding geven na te denken over de eigen

'Ons veldje': een symbool van de gezamenlijke actie van bewoners uit Nietap/Terheijl.

positie en identiteit in de problematiek. Wanneer de veranderingen strijdig zijn met de manier waarop bewoners op dat moment denken en praten over hun dorp, kan dit voor hen reden zijn zich te verzetten. In hun verzet tegen de veranderingen, brengen ze hun discours naar buiten en maken daarmee hun identiteit expliciet. Hoe sterker dorpsbewoners zich verzetten, des te scherper worden de grenzen tussen 'wij' en 'zij' vastgesteld. Daardoor wordt de identiteit versterkt.

Er zijn een aantal mechanismen die een groep onder druk kunnen zetten (van Dijk, 1974) en daardoor kunnen zorgen dat een groepsidentiteit expliciet wordt gemaakt:

Met name *conflicten* kunnen de identiteit expliciet maken en versterken. In hun conflict met bijvoorbeeld de gemeente, zullen de dorpsbewoners een sterker onderscheid maken tussen 'wij' en 'zij'. Met name de verschillen in opvatting over de aard van de problematiek en hoe daarmee om te gaan, zullen worden benoemd. Het handelen van de gemeente wordt daarbij negatief afgeschilderd. De eensgezindheid onder de dorpsbewoners wordt benoemd en mogelijk versterkt.

Door *veranderingen in de bestuurlijke structuur* kan de positie en invloed van het dorp veranderen. In het geval van een gemeentelijke herindeling, krijgen de dorpsbewoners bijvoorbeeld te maken met nieuwe bestuurders of andere bestuursvormen. Hun invloed op de besluitvorming kan afnemen en ze moeten wellicht opnieuw investeren in de relatie met bestuurders.

Ook *verschuiving in normen en waarden* kan de identiteit van een dorp onder druk zetten. Zo kan onder invloed van individualisering en mondialisering de sociale samenhang in een dorp afnemen. De dorpsbewoners kunnen het als een gemis gaan beschouwen dat er niet meer naar elkaar omgekeken wordt. Verschuiving in normen en waarden dwingt mensen om positie te kiezen: waar gaan we wel in mee en waarin niet?

Innovatie en vernieuwing kunnen ervoor zorgen dat zaken die kenmerkend zijn voor de eigen identiteit, veranderen of verdwijnen. Zo veranderen technologische ontwikkelingen de relaties tussen dorpsbewoners. Denk bijvoorbeeld aan de opkomst van het Internet en vervoersmiddelen. Maar ook ruimtelijke veranderingen hebben een grote impact op de dorpsidentiteit. Veranderingen in de ruimtelijke inrichting kunnen namelijk de betekenisgeving van de dorpsbewoners aantasten. (Koedoot & de Haan, 2005) En zeker wanneer er zaken verdwijnen, heeft dit grote invloed op de identiteit. (Elliott & Du Gay, 2009) Denk bijvoorbeeld aan de sloop van een karakteristiek gebouw of de realisatie van een nieuwbouwwijk. De karakteristieke aanblik van het dorp of plekken met een bijzondere betekenis kunnen hierdoor verdwijnen. Met name de plattelandsidentiteit van een dorp kan onder druk komen te staan door nieuwbouw en de toegenomen mobiliteit. (Hague & Jenkins, 2005)

2.7 Gezamenlijke doelen als basis voor sociale samenhang

Sociale samenhang is een proces dat bestaat uit twee elementen, namelijk *ontmoetingen* en *positieve emoties*. Het kan ontstaan wanneer mensen met elkaar in contact komen en elkaar ondersteunen in het nastreven van doelen. Op het moment dat dit contact met anderen positieve emoties oproept, leidt dit tot onderlinge identificatie en ontstaat er sociale samenhang. De onderlinge steun en identificatie binnen de groep, komen voort uit onderlinge afhankelijkheden tussen de groepsleden en kunnen leiden tot een groepsidentiteit. (Weenink, 2009) Zo kan het organiseren van een inzamelingsactie of benefietfeest voor het behoud van de lokale voetbalvereniging, het saamhorigheidsgevoel tussen de betrokken dorpsbewoners versterken.

Het behalen van de doelen is belangrijk voor de sociale samenhang. Op het moment dat een groep iets tot stand weet te brengen, wordt de gemeenschapszin versterkt en beleefd. Het resultaat kan symbool komen te staan voor de gemeenschapszin en is duidelijk herkenbaar. (Weenink, 2009) Wanneer dorpsbewoners samen weten te bereiken dat de voetbalvereniging in hun dorp blijft, wordt de vereniging het symbool voor de sociale samenhang in het dorp.

Wanneer mensen zich onderling verbonden voelen, zullen ze dit ook fysiek en symbolisch tot uitdrukking brengen in de openbare ruimte. (Koedoot & de Haan, 2005) Door het ophangen van een bord of het opknappen van het verenigingsgebouw, maken dorpsbewoners de plek herkenbaar. De gedeelde identiteit wordt actief beleefd en zichtbaar gemaakt.

De ruimtelijke omgeving is eveneens van belang voor het ontwikkelen van sociale samenhang. Wanneer er plekken zijn om elkaar te ontmoeten en zich te identificeren met anderen, kan dit de sociale samenhang versterken. Mensen kunnen zich plekken overigens spontaan toe-eigenen. Wanneer ze dit als groep doen, versterkt dit hun onderlinge binding. (Koedoot & de Haan, 2005) Tegenwoordig hebben dorpsbewoners steeds meer het gevoel dat de sociale samenhang in hun dorp onder druk staat. Het verloop in de bewonerssamenstelling draagt hieraan bij. Waar het dorp voorheen bestond uit een relatief homogene groep mensen met vergelijkbare opvattingen en levensstijlen, ontstaat er met de komst van nieuwe bewoners een meer heterogene groep. De nieuwkomers hebben vaak een andere levensstijl en achtergrond en koesteren ook andere verwachtingen. (Weenink & Bock, 2009) De leefstijl van mensen is van directe invloed op de sociale verhoudingen. Bewoners moeten zich wel tot de mensen in hun buurt of dorp aangetrokken voelen, wil er sprake zijn van sociale samenhang. (Koedoot & de Haan, 2005)

2.8 Identiteit als basis voor het ondernemen van actie

Het gezamenlijk ondernemen van actie en het organiseren van activiteiten staan in directe relatie met de groepsidentiteit. In de eerste plaats stuurt identiteit de collectieve acties die ondernomen worden. (Melucci, 1996) Het discours dat een groep hanteert, bepaalt hoe de groep tegen zichzelf en haar omgeving aankijkt. Dit discours zegt dus ook iets over de mogelijkheden en beperkingen die de groep voor zichzelf ziet. Op basis hiervan worden strategieën ontwikkeld om de doelen te bereiken. Zo zal een dorp eerder contact zoeken met een wethouder van de gemeente wanneer zij denken dat het gemeentebestuur zich betrokken voelt en wil meedenken. De activiteiten en acties die het dorp gezamenlijk denkt te kunnen ondernemen, maken onderdeel uit van het discours dat het dorp hanteert.

Verder is een groepsidentiteit een voorwaarde om collectieve actie mogelijk te maken. Om gezamenlijk actie te ondernemen, is het belangrijk dat alle neuzen dezelfde kant op staan. Iedereen moet het eens zijn met de te ondernemen stappen. Binnen de groep wordt er daarom ook onderhandeld over de te nemen stappen. De groep ontwikkelt bovendien manieren om de problemen die op hen afkomen, op te lossen. Hierdoor wordt de groep onafhankelijker van de omgeving. Om collectieve actie mogelijk te maken, is het wel noodzakelijk dat de groepsidentiteit continu wordt bevestigd. (Melucci, 1996)

Het ondernemen van gemeenschappelijke activiteiten zorgt daarbij ook zelf voor de bevestiging van de groepsidentiteit. (Melucci, 1996; Weenink, 2009) Wanneer bewoners zelf actie ondernemen en iets realiseren, produceren ze symbolen van hun gezamenlijke actie. Deze symbolen of plekken waar iets gezamenlijks gerealiseerd is, krijgen daardoor een bijzondere betekenis en worden onderdeel van het discours. Wanneer een dorp in gesprek gaat met de wethouder van de gemeente en dit een positief resultaat oplevert, kan dit een bevestiging zijn van de eigen mogelijkheden. De onderlinge verhouding tussen het dorp en de gemeente wordt hierdoor (opnieuw) vastgesteld.

Het discours dat een dorp hanteert is dus een belangrijke basis om invloed uit te oefenen. Het discours bepaalt de actie die ondernomen wordt vanuit het dorp, maar vormt zelf ook een basis van invloed. (Van Assche, 2004) Hoe er tegen een situatie of probleem moet worden aangekeken en hoe hiermee moet worden omgegaan, is onderdeel van de onderhandeling tussen het dorp en andere betrokken partijen. Zo kan het ontbreken van een dorpskern met een winkelcentrum door het dorp worden gezien als een gemis en de reden voor het gebrek aan sociale samenhang. De gemeente kan het gebrek aan sociale samenhang vooral zien als het gevolg van de veranderende bevolkingssamenstelling. In de ogen van de gemeente zal het realiseren van een winkelcentrum in dat geval weinig soelaas bieden.

2.9 Conclusie

De dorpsidentiteit staat gelijk aan het discours dat dorpsbewoners, als groep, over zichzelf en hun omgeving hanteren. Deze identiteit is dus geen statisch gegeven, maar een geheel van relaties en representaties. Hierdoor is de identiteit reactief, dynamisch en onderhandelbaar. Meerdere wegen kunnen naar een vergelijkbare identiteit leiden, maar geen identiteit is hetzelfde. De situatie is bepalend voor de identiteit die gevormd wordt en in hoeverre deze expliciet wordt gemaakt. De identiteit van de groep is dus constant in beweging, moet telkens opnieuw worden vastgesteld (in reactie op interne en externe ontwikkelingen) en is in feite nooit af. (Elliott & Du Gay, 2009; Melucci, 1996) In het volgende hoofdstuk worden de methoden toegelicht die kunnen helpen bij het expliciet maken van de discourses die dorpsbewoners hanteren over hun dorp en hun omgeving.

3 Vijf methoden voor het expliciet maken van dorpsidentiteit

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien wat identiteit is en hoe het tot stand komt. We hebben gezien dat een identiteit geconstrueerd wordt in de interactie tussen mensen. Wanneer groepen mensen zichzelf als groep identificeren, maken ze onderscheid tussen zichzelf en anderen. Het discours dat ze hiervoor hanteren, is hun identiteit.

Om de dorpsidentiteit te gebruiken als basis voor het maken van een dorpsvisie, is het noodzakelijk inzicht te krijgen in deze identiteit en dus in het discours van het dorp. In dit hoofdstuk worden een aantal methoden geïntroduceerd die kunnen helpen de identiteit van het dorp expliciet te maken. Op basis van de bevindingen uit het voorgaande hoofdstuk, kunnen een aantal voorwaarden worden geformuleerd waaraan de methoden moeten voldoen:

- Wil er sprake zijn van een dorpsidentiteit, dan moet deze actief zijn vastgesteld door de bewoners. Ze moeten zich als groep identificeren. (Zie paragraaf 2.4 en 2.5) Dit proces kan impliciet plaatsvinden: de bewoners classificeren, reflecteren en associëren, zonder dat ze zichzelf daarvan bewust zijn (bijvoorbeeld in hun alledaagse gesprekken met andere bewoners). De methoden moeten deze impliciete identiteit, expliciet maken.
- De dorpsidentiteit blijkt uit het discours dat bewoners gebruiken wanneer ze met elkaar praten over hun dorp. (Zie paragraaf 2.3) De methoden moeten de interactie tussen de dorpsbewoners bevorderen, zodat dit discours expliciet wordt en kan worden vastgelegd.
- Om het discours van de bewoners vast te kunnen leggen, is het van belang dat de methoden zo min mogelijk sturen. Bewoners moeten het zoveel mogelijk zelf doen. Het gaat er om dat *hun* betekenisgeving aan het dorp en hun omgeving, expliciet wordt. Bewoners moeten de methoden zelf kunnen uitvoeren, met minimale begeleiding en een goede handleiding.
- De situatie in een dorp kan van invloed zijn op de identiteit die gevormd en/of naar buiten gebracht wordt. (Zie paragraaf 2.6) De methoden dienen flexibel te zijn, zodat ze ongeacht de tijd en plaats kunnen worden toegepast. Deze flexibiliteit houdt in dat alle mogelijke aspecten ter sprake kunnen komen, zolang deze betrekking hebben op de dorpsbewoners. Zij kunnen zich als groep namelijk identificeren op basis van alles wat maar denkbaar is.
- De aspecten waaraan dorpsbewoners hun dorpsidentiteit ontleen, beïnvloeden elkaar. (Zie paragraaf 2.4) De methoden dienen flexibel te zijn, zodat bewoners ruimte hebben deze relaties te leggen. Door bewust gebruik te maken van de koppeling van aspecten, kunnen de methoden vanuit verschillende invalshoeken, discourses expliciet maken.
- Naast het expliciet maken van de dorpsidentiteit, moeten de methoden bewoners laten nadenken over de sociale omstandigheden in hun dorp. Voorheen hadden dorpsvisies vooral betrekking op ruimtelijke aspecten. Maar door maatschappelijke processen als individualisering en mondialisering, wordt het ook steeds belangrijker na te denken over de sociale toekomst van het dorp. (Zie paragraaf 2.2 en 2.7)

De vijf methoden die hierna worden beschreven, zijn achtereenvolgens: de fotomethode (paragraaf 3.2), de huiskamerdiscussie (paragraaf 3.3), de (historische) excursie (paragraaf 3.4), de *speed date* (paragraaf 3.5) en de scenariomethode (paragraaf 3.6). In de beschrijving zal kort worden ingegaan op de activiteit zelf, de achterliggende benadering en relatie met identiteit, en het beoogde resultaat.³ De methoden zijn, al dan niet in aangepaste vorm, toegepast in drie dorpen. Dit is gedaan om te kunnen beoordelen in hoeverre ze geschikt zijn voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit. In het volgende hoofdstuk zullen de resultaten van deze toepassing besproken worden.

³ Op www.wetenschapswinkel.wur.nl staat een overzicht van de opdracht- en invulformulieren die bewoners hebben gebruikt tijdens de dorpsavonden. De formulieren kunnen worden gedownload en naar eigen inzicht worden aangepast.

Zelfgemaakte foto's op basis waarvan bewoners uit Zuidbroek met elkaar in gesprek zijn gaan.

3.2 Fotomethode: met een camera het dorp in

De activiteit

Dorpsbewoners gaan met een camera het dorp in (of het omliggende gebied) om plaatsten, personen of activiteiten vast te leggen die in hun ogen een *bijzondere betekenis* hebben voor het dorp. Bewoners zijn dus geheel vrij te fotograferen wat zij bijzonder of typerend vinden voor hun dorp. Het gaat bij het fotograferen niet om het vastleggen van 'mooie' of 'lelijke' plekken, maar om het verhaal erachter; de betekenis die deze 'mooie' of 'lelijke' plek heeft voor het dorp.

De foto's dienen als basis voor het gesprek tijdens een discussieavond. De deelnemers vergelijken hun beelden en vertellen elkaar waarom ze vinden dat het onderwerp op de foto typerend is voor hun dorp. De foto is de aanleiding, maar het gesprek kan vervolgens alle kanten opgaan.

Benadering

De dorpsbewoners gaan *zelf* op zoek naar wat in hun ogen belangrijke en typerende plaatsen, personen of activiteiten zijn voor hun dorp. Het gaat tenslotte om hun eigen betekenisgeving hieraan.

De activiteiten, verhalen en gebeurtenissen vinden altijd plaats in de fysieke ruimte. Hierdoor krijgen plekken een bijzondere betekenis. Door bewoners op zoek te laten gaan naar deze plekken, kunnen niet alleen deze plekken, maar ook de achterliggende verhalen, activiteiten en gebeurtenissen expliciet gemaakt worden. De foto vormt tijdens de discussieavond dus het startpunt voor het gesprek. De bijzondere plek en het verhaal erachter vormen onderdeel van het discours. Bewoners dragen wellicht verschillende foto's aan, maar de keuzes die ze maken, komen in principe voort uit hetzelfde discours (de dorpsidentiteit). Daarom is het belangrijk dat de bewoners niet alleen hun keuze toelichten, maar hier ook over doorpraten. Op deze manier kunnen ze hun keuzes naast die van anderen leggen en ontdekken in hoeverre er overeenstemming is. Zo kunnen ze ontdekken of andere dorpsbewoners op dezelfde manier praten over hun dorp.

Beoogd resultaat

Het resultaat van de methode is een overzicht van plekken en personen die een bijzondere betekenis hebben voor het dorp. Ook het verhaal achter deze plekken is na de discussieavond expliciet geworden. Naar aanleiding van de gesprekken tussen de bewoners is er meer bekend over de specifieke plekken, maar waarschijnlijk ook meer over hoe de dorpsbewoners praten over hun dorp in het algemeen. Dit laatste is onderdeel van de dorpsidentiteit.

3.3 Huiskamerdiscussie: een voorwerp als basis voor gesprek

De activiteit

De huiskamerdiscussie is vergelijkbaar met de fotomethode. Ook bij de huiskamerdiscussie gaan dorpsbewoners met elkaar in gesprek over wat typerend is voor het dorp. De aanleiding voor het gesprek zijn voorwerpen die de deelnemers meenemen. Deze objecten (in de breedste zin van het woord!) zijn door hen gekozen omdat ze volgens hen iets zeggen over het dorp en haar bewoners. Van de deelnemers wordt dus verwacht dat ze hierover van te voren nadenken.

Benadering

De dorpsbewoners kiezen zelf het voorwerp dat volgens hen iets zegt over het dorp. Deze keuze komt voort uit het discours dat ze hanteren. Het voorwerp hoeft dus niet een directe relatie te hebben met het dorp, maar kan dienen als symbool of metafoor. Het verbeeldt de manier waarop de betreffende bewoner denkt over het dorp. In de discussie met andere bewoners kan gekeken worden in hoeverre zij zich in dit beeld kunnen vinden.

Daarnaast kunnen de voorwerpen een directe relatie hebben met het dorp doordat ze gekoppeld zijn aan activiteiten, verhalen en gebeurtenissen. Deze voorwerpen kunnen een belangrijke rol spelen voor het dorp en men kan hier de identiteit aan ontlenen. Dit is met name interessant wanneer het voorwerp symbool staat voor iets dat het dorp samen heeft bereikt. Het voorwerp kan in dat geval symbool staan voor de dorpsidentiteit. Daarom is het ook hier belangrijk om door te praten over de gemaakte keuzes. Alleen zo is te ontdekken of andere dorpsbewoners zichzelf herkennen in het voorwerp en of het ook voor hen symbool staat voor de dorpsidentiteit.

Beoogd resultaat

Naar aanleiding van de opdracht en de discussie, hebben de bewoners meer inzicht gekregen in de voorwerpen die van symbolische betekenis zijn voor het dorp. Ook is duidelijk geworden wat het dorp samen heeft bereikt. De symbolen, hun bijzondere betekenis voor het dorp en het gezamenlijke resultaat waar ze voor staan, zijn onderdeel van het discours en dus de dorpsidentiteit. De voorwerpen die niet een directe relatie hebben met het dorp, hebben vooral dienst gedaan als metafoor of symbool tijdens de discussie. Zo'n voorwerp zelf krijgt wellicht geen bijzondere betekenis. Maar het achterliggende discours dat de keuze heeft bepaald en het discours dat de deelnemers tijdens de discussie over het voorwerp hanteren, wordt wel expliciet.

3.4 (Historische) excursie: een bezoek aan bijzondere plekken

De activiteit

De dorpsbewoners gaan onder begeleiding van een 'dorpskenner' of lokale historicus op excursie door het dorp. Daarbij vertelt de dorpskenner iets over plekken die van bijzondere betekenis zijn of zijn geweest voor het dorp, bijvoorbeeld omdat daar een gebeurtenis of activiteit heeft plaatsgevonden. De plaatsen zijn de aanleiding voor de deelnemers om over het dorp te praten. Als variant hierop kunnen bewoners ook zelf plekken aandragen voor de excursie. Op deze manier geven de dorpsbewoners zelf aan wat zij belangrijke plekken vinden. Daarbij kunnen de bewoners tijdens de excursie toelichten waarom zij voor die plek gekozen hebben. Eventueel kan de dorpskenner hier aanvullingen op doen. Andere deelnemers worden tijdens het gesprek uitgenodigd aan te geven in hoeverre zij zich herkennen in die plek en de achterliggende betekenis.

Benadering

Centraal staat de discussie over wat belangrijk is voor het dorp en haar bewoners. Dit kunnen de bezochte plekken zelf zijn, maar ook de verhalen, activiteiten of gebeurtenissen die er plaatsvinden/hebben plaatsgevonden. Het bezoek van de plek is dus vooral het startpunt voor het gesprek. Wanneer een dorpskenner of historicus de plek uitkiest, staat in eerste instantie vooral zijn/haar betekenisgeving centraal. Het is in dat geval aan de dorpsbewoners om het gesprek aan te gaan en te bepalen of de plek in hun ogen van bijzondere betekenis is voor het dorp en waarom. Een plek kan voor dorpsbewoners een verschillende rol spelen en dus tijdens de discussie tot verschillende discourses leiden. Maar verschillende plekken kunnen ook juist een vergelijkbare rol spelen. Tijdens het bezoek aan verschillende plekken kan hetzelfde discours dus meerdere keren gehanteerd worden.

Beoogd resultaat

Na de excursie is er een overzicht van plekken in het dorp die van bijzondere betekenis zijn voor het dorp. Daarbij kan het gaan om plekken die in het verleden een belangrijke rol hebben gespeeld voor het dorp, maar ook om plekken die (nog steeds) een actuele betekenis hebben. De achterliggende betekenis is onderdeel van het discours.

3.5 Speed date: dorpsbewoners interviewen elkaar

De activiteit

Tijdens de *speed date* interviewen de dorpsbewoners elkaar een-op-een over hun relatie met het dorp. De interviews kunnen op verschillende manieren vorm krijgen. Een verhaal, voorwerp of activiteit kan in het interview centraal staan. Ook is het mogelijk om een interviewhandleiding te gebruiken (bijvoorbeeld een vragen- of topiclijst).

Benadering

De *speed date* stelt bewoners in staat om vanuit hun eigen perspectief te vertellen over hun dorp, de dorpsbewoners en wat zij hieraan belangrijk vinden. De individuele identiteit kan daarmee als startpunt dienen voor de bewoners om over hun dorp na te denken. De onderlinge antwoorden kunnen worden vergeleken en/of gebruikt worden ter inspiratie voor een groepsdiscussie.

Voordeel van deze methode is bovendien dat groepsinvloeden worden beperkt. Iedereen krijgt de kans om vanuit het eigen perspectief te vertellen. De deelnemers worden daarbij dus niet meteen beïnvloedt/beperkt in hun ideeën door anderen.

Doordat de dorpsbewoners elkaar interviewen, begrijpen ze elkaar wellicht beter en herkennen ze zichzelf misschien in het verhaal van de ander. Het gevaar is echter wel dat bepaalde dingen vanzelfsprekend zijn en daarom niet expliciet worden gemaakt.

Beoogd resultaat

Door de interviews vast te leggen, ontstaat er een overzicht van voorwerpen, activiteiten, plekken, herinneringen, verhalen, etc. die een belangrijke rol spelen voor de individuele dorpsbewoners. Deze resultaten kunnen in een later stadium gebruikt worden als basis voor groepsmethoden. Doordat de resultaten individueel zijn vastgelegd, wordt niet alleen duidelijk welke overeenkomsten er zijn tussen bewoners, maar ook welke verschillen.

Dorpsbewoners interviewen elkaar tijdens de speed date.

Bewoners denken na over hun toekomstwensen voor het dorp.

3.6 Scenariomethode: nadenken over wensen en ontwikkelingen

De activiteit

De scenariomethode bestaat uit twee onderdelen. In het eerste deel gaan bewoners nadenken over hun wensen voor de toekomst van het dorp. Ze schetsen hun eigen 'Utopia' door aan te geven hoe hun dorp er in de nabije toekomst uit moet komen te zien. Daarbij kunnen ze zich laten inspireren door slagzinnen af te maken. Ze formuleren de kernwaarden voor hun ideale dorp en verzinnen een motto. Door hun wensbeeld aan anderen te vertellen, is er gelegenheid om dit wensbeeld verder toe te spitsen. Op basis van een checklist kunnen vragen gesteld worden om het wensbeeld concreter en completer te maken.

Tijdens het tweede deel van de methode gaan bewoners nadenken over ontwikkelingen die er op het dorp afkomen. Het gaat hierbij om zogeheten trends; ontwikkelingen waar bewoners niet direct invloed op hebben. Omdat de toekomst niet te voorspellen is, worden bewoners uitgedaagd om na te denken over de uitersten van deze trends. De daadwerkelijke ontwikkeling ligt hier tussenin. Vervolgens vergelijken de bewoners hun wensbeelden met deze ontwikkelingen. Hier zit een zeker spanningsveld tussen. De ontwikkelingen kunnen namelijk een bedreiging, maar ook een kans vormen voor het wensbeeld. Door na te denken over de gevolgen van de ontwikkelingen voor het wensbeeld, worden bewoners geprikkeld na te denken over maatregelen die zij zelf kunnen nemen om hun wensbeeld zoveel mogelijk gerealiseerd te krijgen en in te spelen op de ontwikkelingen.

Benadering

Door bewoners te laten nadenken over hun wensbeelden voor de toekomst, wordt duidelijk wat zij belangrijk vinden voor hun dorp. Hoe zij denken over hun dorp en wat zij belangrijk vinden, is onderdeel van het discours dat zij hanteren.

Tijdens de confrontatie van de bewoners met de toekomstige ontwikkelingen wordt duidelijk hoe de bewoners over deze ontwikkelingen denken. Hoe zij hieraan betekenis geven, wordt mede bepaald vanuit het discours dat ze hanteren. Zeker wanneer de ontwikkelingen dicht bij het dorp staan en grote gevolgen hebben, worden bewoners geprikkeld om hier over na te denken en te discussiëren.

Omdat de dorpsidentiteit ook blijkt uit de acties die de dorpsbewoners denken te ondernemen, is het belangrijk dat ze nadenken over manieren om met de ontwikkelingen om te gaan. Uit de actiepunten die de dorpsbewoners formuleren blijkt hoe ze betekenis geven aan zichzelf en hun eigen positie en mogelijkheden. Vanuit het discours wordt namelijk bepaald hoe met de ontwik-

kelingen moet worden omgegaan en waar de mogelijkheden en beperkingen liggen. Waartoe het dorp zichzelf in staat ziet, zegt dus veel over de dorpsidentiteit.

Beoogd resultaat

Na het toepassen van de methode is er een overzicht verkregen van de wensbeelden van de dorpsbewoners. Ook is duidelijk geworden welke ontwikkelingen er op het dorp afkomen en welke van deze ontwikkelingen de bewoners echt belangrijk vinden. Uit de vastgelegde wensbeelden en de manier waarop de bewoners over de ontwikkelingen praten, blijkt het discours wat ze hanteren over hun dorp en de omgeving. Dit geldt ook voor de actiepunten die de dorpsbewoners formuleren. Deze kunnen tevens dienen als input voor de dorpsvisie.

4 De toepassing van de methoden in de praktijk

4.1 Inleiding

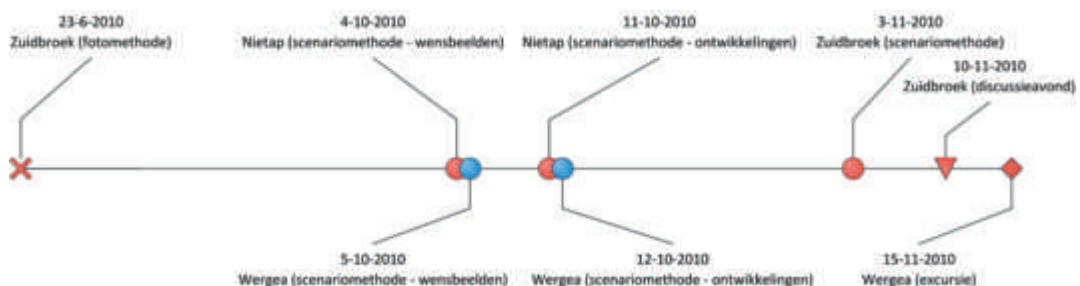
Om te onderzoeken in hoeverre de verschillende methoden geschikt zijn voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit, zijn ze (met uitzondering van de huiskamerdiscussie) toegepast in drie dorpen. In samenwerking met de dorpsraden/het dorpsbelang, zijn in elk dorp twee of drie dorpsavonden georganiseerd. De bewoners werden uitgenodigd door de dorpsraad en de avonden vonden plaats in het lokale dorpshuis. Het aantal deelnemers varieerde tussen 15 en 45. In groepjes van vier tot zes personen gingen de deelnemers met elkaar in gesprek over het dorp en de omgeving. De keuze voor de toe te passen methoden werd in elk dorp in overleg met de dorpsraad/het dorpsbelang en de opdrachtgevers gemaakt. Daarbij zijn de methoden aangepast aan de specifieke wensen van de dorpsraad.

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de dorpsavonden beschreven en geanalyseerd. In paragraaf 4.2 wordt een korte schets gegeven van de drie dorpen. Per dorp is beschreven welke methoden zijn gekozen en hoe deze keuze tot stand is gekomen. Vanaf paragraaf 4.3 worden de resultaten van de toepassing van de methoden besproken. Op basis van de theorie over identiteit, de wensen van de opdrachtgevers en observaties tijdens de dorpsavonden, zijn criteria opgesteld om de methoden met elkaar te vergelijken en te beoordelen in hoeverre ze geschikt zijn voor het expliciet maken van de dorpsidentiteit.

Voor een beter overzicht is bij het analyseren onderscheid gemaakt tussen het praktische verloop van de dorpsavonden (het proces) en de zaken waarover tijdens de avonden door de dorpsbewoners gesproken is (de inhoud). In de werkelijkheid zijn proces en inhoud aan elkaar gekoppeld, waardoor ze elkaar beïnvloeden. In Tabel 1 (blz. 34) en Tabel 2 (blz. 39) wordt een overzicht gegeven van de criteria en de bijbehorende resultaten van de toegepaste methoden. Tabel 1 toont het resultaat van het proces; hoe de toepassing van de methoden tijdens dorpsavonden is verlopen. Tabel 2 heeft betrekking op de inhoud; waarover tijdens de dorpsavonden is gesproken. Na elke tabel wordt per criterium het resultaat van de methoden toegelicht. Daarbij worden de methoden met elkaar vergeleken. In paragraaf 4.3 zal worden ingegaan op de begeleiding die nodig is tijdens het toepassen van de methoden. Paragraaf 4.4 behandelt de mate waarin de methoden aanleiding geven tot een discussie over het dorp. De relatie tussen de verschillende methoden komt aan bod in paragraaf 4.5. Paragraaf 4.6 staat in het teken van de sturing die uitgaat van de methoden. In paragraaf 4.7 komt het inhoudelijke resultaat aan bod.

4.2 De dorpen waar de methoden zijn toegepast

De methoden zijn toegepast in drie dorpen, namelijk Nietap/Terheijl in Drenthe, Wergea in Fryslân en Zuidbroek in Groningen. In overleg met de dorpsraden/het dorpsbelang en de opdrachtgevers, zijn de methoden aangepast aan hun wensen en verwachtingen en de specifieke situatie in het dorp. In de onderstaande figuur (Figuur 1) is te zien wanneer welke methoden waar zijn toegepast.

Figuur 1: Wanneer welke methoden waar zijn toegepast.

4.2.1 Nietap/Terheijl

De oorspronkelijke aanleiding voor het onderzoek naar dorpsidentiteit komt voort uit de zoektocht van het Drentse dorp Nietap/Terheijl naar de eigen identiteit. Het dorp, met ruim 1.000 inwoners, ligt tegen de provinciegrens met Groningen en valt onder de gemeente Noordenveld. Het Groningse Leek ligt tegen het Drentse dorpje aan. De enige zichtbare scheiding tussen de twee plaatsen is het bord dat de provinciegrens markeert. Voor de gemeentebesturen van Noordenveld en Leek is deze samengroei een reden geweest voor het opstellen van de Intergemeentelijke Structuurvisie (IGS). Hierin zijn de plannen opgenomen voor de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied. (Geluk et al., 2009) De woningbouwplannen in de IGS (voor meer dan 800 woningen) werden door de bewoners van Nietap/Terheijl als een serieuze bedreiging gezien. De eigen identiteit van het dorp zou door deze plannen verloren gaan, volgens de bewoners. Ook de Gemeente Noordenveld had de voorwaarde gesteld dat de identiteit van het dorp niet verloren mocht gaan door de uitbreiding. Voor de dorpsraad van Nietap/Terheijl was dit de reden om in samenwerking met de BOKD op zoek te gaan naar die eigen identiteit. Daarbij zou er volgens hen niet alleen aandacht moeten zijn voor de ruimtelijke omgeving, maar ook voor de sociale omstandigheden in het dorp.

De zoektocht naar de eigen identiteit was voor de dorpsraad reden om mee te werken aan het onderzoek naar dorpsidentiteit. In overleg met de BOKD en de onderzoekers, heeft de dorpsraad gekozen voor de *speed date* en de scenariomethode. De dorpsraad had al eerder ervaringen opgedaan met methoden vergelijkbaar met de fotomethode, de huiskamerdiscussie en de (historische) excursie. Om te voorkomen dat bewoners het gevoel kregen dat ze weer met dezelfde methoden aan de slag waren, is voor de *speed date* en de scenariomethode gekozen. Bovendien vond de dorpsraad het belangrijk dat de creativiteit van bewoners werd aangesproken. De scenariomethode bood de beste mogelijkheden om de toekomstwensen van de bewoners in beeld te krijgen en een antwoord te vinden op externe ontwikkelingen waar het dorp mee te maken kreeg. Begin oktober zijn twee dorpsavonden georganiseerd waarbij de *speed date* en de scenariomethode zijn toegepast. Via een huis-aan-huis verspreide brief van de dorpsraad, werden de bewoners voor deze avonden uitgenodigd. De eerste avond stond in het teken van de toekomstwensen van de bewoners. Aan deze avond namen 30 mensen deel. Als opwarmer hebben de deelnemers elkaar geïnterviewd op basis van een vragenlijst; de *speed date*. Daarna zijn de bewoners met elkaar in gesprek gegaan over hun wensen. Ter inspiratie konden ze slagzinnen afmaken en daarmee stellingen formuleren. In de ronde die daarop volgde, konden de deelnemers een cijfer geven aan de stellingen van de andere groepen. Op basis hiervan kon later worden bepaald welke wensen door de deelnemers belangrijk werden gevonden en welke niet. De tweede avond in Nietap/Terheijl stond in het teken van de externe ontwikkelingen. De deelnemers gingen met elkaar de discussie aan over deze ontwikkelingen en dachten na over mogelijke gevolgen. Tevens werden actiepunten geformuleerd om te kunnen reageren op de ontwikkelingen. Tijdens deze avond waren er ongeveer 15 bewoners aanwezig.

4.2.2 Wergea

Onder de rook van Leeuwarden ligt het Friese Wergea (Nederlands: Warga). Het dorp telt ruim 1.600 inwoners en heeft een actief dorpsbelang (Pleatslik Belang Wergea). In 2003 heeft het dorp een dorpsvisie opgesteld, met daarin vooral aandacht voor ruimtelijke, fysieke zaken. Doarpswurk en het plaatselijk belang vonden het tijd om deze visie te actualiseren. Dit vanwege diverse gemeentelijke plannen die in de loop der tijd waren geïnitieerd/gerealiseerd, waaronder een nieuwbouwwijk en een vaarroute langs het dorp. Ook sociale ontwikkelingen en maatschappelijke trends, zoals krimp, leefbaarheid en duurzaamheid, zouden meer aandacht moeten krijgen in de dorpsvisie, aldus Doarpswurk.

In overleg met het Pleatslik Belang en Doarpswurk, zijn in Wergea drie methoden toegepast. Het dorpsbelang zag in de scenariomethode een goede mogelijkheid na te denken over de toekomst van het dorp en daarin vooral de sociale aspecten te betrekken. Als opwarmer voor de scenariomethode, koos het dorpsbelang voor de huiskamerdiscussie. Deze methode sprak aan vanwege het creatieve en actieve karakter. Via de lokale krant werden bewoners uitgenodigd deel te nemen aan de dorpsavonden en een voorwerp of foto mee te nemen, als basis voor het gesprek. De (historische) excursie sprak ook aan vanwege het actieve karakter. Het werd gezien als een leuke inleidende activiteit voor de najaarsvergadering van het Pleatslik Belang. In de eerste uitnodiging voor de dorpsavonden, tijdens de dorpsavonden zelf en in een herinneringsbericht, werden bewoners opgeroepen plekken aan te dragen voor de excursie.

Begin oktober is er met de scenariomethode gewerkt. De eerste avond werd bezocht door 36 Wergeasters. De *speed date* is als opwarmer gebruikt, omdat te weinig bewoners een voorwerp of foto hadden meegenomen. Vervolgens gingen de bewoners in groepjes van vijf of zes personen met elkaar in gesprek over hun wensen voor de toekomst. De slagzinnen werden gebruikt ter inspiratie en voor het vastleggen van het wensbeeld. Verder werd de deelnemers gevraagd de kernwaarden uit de discussie te noteren en een motto te bedenken voor hun ideale dorp. In de tweede ronde werden twee mensen doorgeschoven. De groepjes gaven vervolgens een toelichting op hun wensbeeld aan de nieuwe groepsleden. Aan de hand van een checklist konden de nieuwe groepsleden vragen stellen ter verduidelijking. De toelichting en de eventuele aanvullingen werden genoteerd. Op de tweede avond volgde de confrontatie tussen de wensbeelden en de externe ontwikkelingen. Aan deze avond namen 32 bewoners deel. De groepsindeling was, voor zover mogelijk, gelijk aan de eerste avond.

In november is voorafgaand aan de najaarsvergadering van het Pleatslik Belang de excursie georganiseerd onder leiding van een dorpskenner. Sjoerd Spykstra, de lokale historicus, leidde een groepje van 15 bewoners langs bijzondere plaatsen in het dorp. De rondleiding werd afgesloten met een presentatie van historische foto's en prenten. Tijdens deze avond zijn de resultaten uit de eerste twee avonden gepresenteerd en is er kort gediscussieerd. Hierbij werd de excursie en de presentatie van Sjoerd Spykstra kort ter sprake gebracht. In totaal waren er ongeveer 30 bewoners aanwezig.

4.2.3 Zuidbroek

In de provincie Groningen ligt het dorp Zuidbroek. Het wordt doorsneden door de snelweg A7, het Winschoterdiep en de spoorlijn tussen de stad Groningen en het Duitse Leer. Het dorp telt ongeveer 3.800 inwoners. In 2006 heeft het bureau Bügel/Hajema adviseurs in opdracht van de Gemeente Menterwolde, waar Zuidbroek onder valt, een dorpsvisie opgesteld. Hiervoor zijn een aantal bewonersavonden georganiseerd. Tijdens deze avonden hebben bewoners nagedacht over de kwaliteiten, knelpunten, wensen en kansen van het dorp. (Bügel/Hajema-adviseurs, 2006) De dorpsvisie is door de Gemeente nooit officieel vastgesteld. Bovendien is de visie niet meer actueel en kunnen bewoners van Zuidbroek zich in veel punten uit de visie niet (meer) vinden, aldus de leden van de dorpsraad. Het verzoek van de dorpsraad voor subsidie om een eigen dorpsvisie op te stellen, is door de Gemeente aangehouden. Het uitblijven van het definitieve besluit en het negatieve oordeel van bewoners over de dorpsvisie van de Gemeente, waren voor de dorpsraad redenen om mee te werken aan het onderzoek naar dorpsidentiteit.

In overleg met de dorpsraad en de Vereniging Groninger Dorpen, is gekozen voor de fotomethode, de *speed date* en de scenariomethode. De fotomethode werd gezien als een eenvoudige en flexibele methode. Door een digitale camera rond te laten gaan (met de opdracht deze door te geven na het maken van een foto), werden bewoners aangemoedigd een foto te maken. De scenariomethode bood volgens de leden van de dorpsraad de mogelijkheid meerdere onderwerpen te bespreken. Dit zou een goede basis kunnen vormen voor het opstellen van de eigen dorpsvisie. De *speed date* werd gezien als een goede opwarmer, mede op basis van de ervaringen hiermee tijdens de dorpsavonden in Nietap/Terheijl en Wergea.

De fotomethode is eind juni toegepast. Ongeveer 20 inwoners hebben deelgenomen. De dorpsraad heeft een digitale camera laten rondgaan, waarmee dorpsbewoners een foto konden maken

De drie dorpen waar de methoden zijn toegepast.

Tabel 1: Hoe de toepassing van de methoden tijdens de dorpsavonden is verlopen (het proces).

Criteriaum/kenmerk	Fotomethode	(Historische) excursie	Speed date	Scenariomethode
1. Zelfstandig uitvoeren opdrachten Doelstelling en voorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> Doelstelling vroeg veel uitleg 	<ul style="list-style-type: none"> Doelstelling aandragen bijzondere plekken was onduidelijk 	<ul style="list-style-type: none"> Doelstelling was voor veel deelnemers onduidelijk 	<ul style="list-style-type: none"> Doelstelling methode was duidelijk mits doelstelling
Kennis/Creativiteit	<ul style="list-style-type: none"> Camera doorgeven gaf stimulans Voor sommigen lastig over persoonlijke keus te praten Vragen helpen meer uit foto te halen Een foto leverde meerdere discussiepunten 	<ul style="list-style-type: none"> Vrijblijvende uitnodiging leverde weinig locaties op Bewoners vertrouwden op kennis/inbreng dorpskenner 	<ul style="list-style-type: none"> Geen voorbereiding van deelnemers gevraagd Geïnterviewden konden vragen eenvoudig beantwoorden Bijna alle geïnterviewden gaven antwoord op alle vragen 	<ul style="list-style-type: none"> dorpsavonden duidelijk was voor bewoners Geen voorbereiding van deelnemers gevraagd Bedenken wensbeelden vroeg veel van deelnemers
Vastleggen discussie	<ul style="list-style-type: none"> Vastlegging was afhankelijk van notulist 	<ul style="list-style-type: none"> Geen discussie-/reflectie-moment waarop opvattingen bewoners werden vastgelegd 	<ul style="list-style-type: none"> Interviewers konden resultaten interviews eenvoudig vastleggen 	<ul style="list-style-type: none"> Vastlegging was afhankelijk van notulist
Facilitatie en tijd	<ul style="list-style-type: none"> Gevarieerde discussie vroeg begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> Onderlinge gesprekken in excursiegroep werden niet vastgelegd 	<ul style="list-style-type: none"> Tijdens de uitvoering was weinig begeleiding nodig Veel tempoverschillen in beantwoorden vragen 	<ul style="list-style-type: none"> Opdrachten vroegen veel uitleg Gevarieerde discussie vroeg begeleiding Grote tempoverschillen per groep
2. Aanzet tot discussie	<ul style="list-style-type: none"> Foto's gaven aanleiding tot bredere discussie over het dorp Deelnemers haalden verschillende ideeën uit dezelfde foto Foto-opdracht liet koppeling tussen ruimte en sociale omstandigheden zien 	<ul style="list-style-type: none"> Historische locaties leverden weinig discussie op Locaties waar actuele ontwikkelingen plaatsvonden, leverden meer reacties op 	<ul style="list-style-type: none"> Geïnterviewden moesten bewust nadenken over de antwoorden Sommige vragen lagen gevoelig Op de vragen werd veel doorgesproken 	<ul style="list-style-type: none"> Wensbeelden en scenario's gaven aanleiding tot veel en gevarieerde discussie
3. Koppeling methoden	<ul style="list-style-type: none"> Methode stond op zichzelf Discussiepunten afgeleid voor groepsdiscussie 	<ul style="list-style-type: none"> Werd als leuke inleiding voor dorpsavond ervaren 	<ul style="list-style-type: none"> Sommige bewoners vonden scenariomethode dubbelop na de speed date 	<ul style="list-style-type: none"> Methode stond op zichzelf

van een plek, persoon of activiteit die volgens hen van bijzondere betekenis was voor het dorp. Tijdens een discussieavond was er gelegenheid de foto's in groepjes te bespreken. De avond is afgesloten met een plenaire discussie.

In november is in Zuidbroek de scenariomethode toegepast. Omdat de dorpsraad behoefte had aan snel resultaat, is besloten de beide avonden in elkaar te schuiven. Het bedenken van de wensbeelden, het nadenken over toekomstscenario's en de confrontatie tussen beide is op één avond gedaan. 15 Personen bezochten deze avond. De tweede avond is gebruikt om de resultaten van de eerste avond voor te leggen aan zoveel mogelijk bewoners (ca. 40). De dorpsraad heeft op basis van de eerste avond een aantal aandachtspunten geformuleerd voor in de dorpsvisie. De deelnemers konden een waardering (in de vorm van een cijfer) geven aan deze punten, met als doel te bepalen welke punten onderdeel zouden moeten uitmaken van de dorpsvisie.

4.3 Zelfstandig uitvoeren opdrachten: uitleg en begeleiding zijn noodzakelijk

Een belangrijke wens van de opdrachtgevers is dat dorpsbewoners de methoden zelfstandig kunnen uitvoeren. Bij voorkeur krijgen de bewoners de methoden in de vorm van een 'pakketje' aangereikt, waarna ze zelfstandig of met minimale begeleiding hun dorpsidentiteit expliciet maken. De opdrachten die bewoners gaan uitvoeren, moeten voor hen uitnodigend en begrijpelijk zijn; ze moeten ermee aan de slag willen en kunnen.

4.3.1 Bewoners hebben behoefte aan uitleg over de doelstelling

Tijdens de praktijktoepassing bleek dat de bewoners bij elke methode behoefte hadden aan uitleg over de doelstelling. Bij de fotomethode en de (historische) excursie kwam dit naar voren in de voorbereiding. Het leek er op dat bewoners zich afvroegen of ze een zinvolle bijdrage konden leveren. Ze gaven aan dat ze twijfelden of de foto die ze hadden gemaakt wel voldeed aan de opdracht. Het doorgeven van de camera bleek wel een goede stimulans te zijn om een foto te maken. De oproep voor het aandragen van plekken voor de excursie leverde weinig reacties op. Hier leken bewoners vooral te vertrouwen op de lokale dorps historicus waarvan bekend was dat hij de excursie zou leiden.

Ook tijdens de dorpsavonden hadden de deelnemers behoefte aan uitleg over de doelstelling van de methoden en wat er met de resultaten werd gedaan. De uitleg dat de resultaten werden gebruikt voor het opstellen van een dorpsvisie, was vaak niet voldoende. De bewoners wilden weten wat er van hen werd verwacht bij het uitvoeren van de opdrachten. Bij de foto-opdracht twijfelden de deelnemers over wat ze over de foto moesten vertellen. De doelstelling van de speed date, als kennismaking, was duidelijk, maar bewoners wilden wel graag weten wat er met de resultaten zou worden gedaan. Bovendien vond niet iedereen de speed date even nuttig omdat bewoners elkaar vaak al kenden. De doelstelling van de scenariomethode was helder voor de bewoners, mits werd uitgelegd dat het in eerste instantie ging om het ontwikkelen van een 'visie' en dat deze visie vervolgens zou bepalen hoe met daadwerkelijke ontwikkelingen zou moeten worden omgegaan. Bewoners hadden duidelijk de behoefte om over de 'realiteit' te discussiëren en vonden het denken in 'wensbeelden' vaak niet realistisch. Ze twijfelden daardoor aan het nut ervan.

Een belangrijke verklaring voor de twijfel bij de deelnemers, is de open insteek van de methoden. Om de discoursen zo min mogelijk te beïnvloeden, is de sturing minimaal gehouden. De deelnemers kunnen zelf de inhoud van hun gesprekken bepalen, zo lang het maar over het dorp gaat. Dit heeft tot gevolg dat ze geen duidelijk doel hebben om naar toe te werken. Ze moeten dat doel zelf bepalen en dat leidt tot twijfel. In de voorbereiding kunnen dorpsbewoners bovendien niet eerst met anderen overleggen om dat doel te bepalen. Dit kan een extra barrière zijn om foto's of plekken aan te dragen. Wanneer de bewoners eenmaal aan de slag gaan met de opdrachten, komen de gesprekken vanzelf los. Begeleiding blijft daarbij wel noodzakelijk (zie ook paragraaf 4.3.4).

De beste aanpak blijkt het uitleggen van de opdrachten aan het begin van de dorpsavond. Bewoners weten op die manier wat er van hen verwacht wordt en kunnen de opdrachten beter in het geheel plaatsen. Het uitleggen van de opdrachten neemt wel veel tijd in beslag. Het is ook goed te benadrukken wat het doel van de avond niet is. Bij de scenariomethode is dit nodig om te voorkomen dat bewoners het tijdens de eerste avond hebben over ontwikkelingen in plaats van hun wensen.

Tijdens de uitleg is het woord 'identiteit' zo veel mogelijk vermeden. Er is niet verteld dat de doelstelling van de methoden het expliciet maken van het discours is. Dit zou te veel uitleg vergen. Voor het expliciet maken van het discours is het noodzakelijk dat bewoners met elkaar de discussie aangaan over het dorp. Dit doel, het aangaan van de discussie, zou tijdens de dorpsavonden extra benadrukt kunnen worden. Zonder er naar te verwijzen kan het achterliggende doel, het expliciet maken van het discours, dan toch worden bereikt.

4.3.2 Deelnemers zijn geïnformeerd en creatiever dan ze zelf denken

De fotomethode en de scenariomethode vroegen veel creativiteit en inzet van de deelnemers. Bij de fotomethode vonden ze het aanvankelijk lastig om uit te leggen waarom ze de foto hadden genomen. De aangeleverde vragen hielpen om meer uit de foto's te halen. Bovendien riepen de reacties van andere groepsleden nieuwe ideeën op om over te praten.

Bij de scenariomethode was met name het formuleren van de wensbeelden moeilijk. Deelnemers hadden moeite om hun eigen wensen voor de toekomst te bedenken. Er werd vaak benoemd wat behouden moest blijven. De checklist hielp zowel bij het verdiepen van de wensbeelden als het bedenken van nieuwe aspecten. Het opsommen van de toekomstige ontwikkelingen bleek daarentegen weer eenvoudig. Bewoners waren goed op de hoogte van ontwikkelingen die er op hun dorp afkwamen. Het vertalen van deze ontwikkelingen in 'uitersten' was voor de meeste deelnemers een brug te ver, zeker wanneer het ging om concrete ontwikkelingen. Voor het op gang brengen van de discussie was het benoemen van deze uitersten overigens niet noodzakelijk. De excursie en de speed date vroegen duidelijk minder van de bewoners. Ze vonden de verhalen van de dorpskenner interessant, maar leverden zelf weinig input tijdens de excursie. De meeste vragen uit de speed date konden de deelnemers eenvoudig beantwoorden. Slechts een enkele vraag werd overgeslagen, meestal omdat het antwoord al was opgeschreven bij een andere vraag. Op het punt van de creativiteit geldt dat de bewoners vooral het gesprek met elkaar moeten aangaan. Doordat ze verschillende onderwerpen met elkaar bespreken en ideeën uitwisselen, komen vanzelf nieuwe ideeën naar boven. Ze zijn creatiever dan ze zelf denken. Een checklist of vragenlijst kan erg behulpzaam zijn. Er zijn veel onderwerpen waar de deelnemers op dat moment simpelweg niet aan denken, maar die in hun ogen wel belangrijk zijn. Om ideeën (zoals wensbeelden) te genereren of verdiepen, kunnen groepjes hun resultaten aan elkaar presenteren en vragen stellen.

4.3.3 Niet alle identiteiten worden tijdens de dorpsavonden vastgelegd

Een belangrijk aandachtspunt bij het toepassen van de methoden was het vastleggen van de discussie. Bij de foto- en de scenariomethode waren de discussies gevarieerd, maar werd slechts een deel van de gesprekken genoteerd. De vastlegging was sterk afhankelijk van de notulist, met als resultaat grote verschillen tussen de groepen. Sommige groepen hadden een uitgebreide beschrijving van de wensbeelden en ontwikkelingen, terwijl anderen een korte samenvatting of steekwoorden noteerden. De genoteerde resultaten werden niet altijd teruggekoppeld naar de groep. Hierdoor was niet af te leiden of er in de groep echt consensus was of dat er nog steeds verschillende opvattingen bestonden. Bij de excursie was er geen discussie- of reflectiemoment, waardoor de gesprekken tussen de bewoners niet werden vastgelegd. Bij de speed date bleek het vastleggen van de antwoorden eenvoudig door de directe vraagstelling. Maar ook hier werden niet alle antwoorden volledig vastgelegd. Vaak werd gebruik gemaakt van steekwoorden.

Een belangrijke verklaring voor de beperkte vastlegging, is de vanzelfsprekendheid. Voor veel dorpsbewoners is de manier waarop ze over hun dorp praten erg vanzelfsprekend. Ze zijn zich niet bewust van het discours dat ze hanteren. Wanneer aan bewoners wordt gevraagd om dit discours vast te leggen, bijvoorbeeld door het maken van notities, kunnen belangrijke elementen gemist worden. De deelnemers zien soms niet in dat iets van bijzondere betekenis is, juist omdat het voor hen zo vanzelfsprekend is.

Doordat discussies niet volledig worden vastgelegd, is het achterliggende discours over een bepaald onderwerp niet altijd te herleiden. Ook is niet duidelijk hoe de onderhandeling over dat discours tussen de deelnemers heeft plaatsgevonden, omdat alleen een resultaat wordt genoteerd. Dat resultaat is bovendien vaak niet teruggekoppeld naar de groep. Door de beperkte vastlegging van de discussie, is slechts een deel van de identiteiten te herleiden uit de notities. Het opnemen van de gesprekken kan een oplossing bieden. Maar wanneer er volop gediscussieerd wordt, is op de opname moeilijk te horen wat er gezegd is. Ook kunnen deelnemers hun ideeën

en opvattingen (eerst) zelf noteren. Dit laat beter de onderlinge verschillen in opvattingen zien, maar ook hier geldt dat niet alles wordt genoteerd.

4.3.4 Gevarieerde en levendige discussies vragen begeleiding

De bewoners werden tijdens de dorpsavonden begeleid door studenten. Bij de fotomethode vroegen studenten, eventueel gebruik makend van de vragenlijst, door op het verhaal van een bewoner. Zo konden de andere groepsleden blijven luisteren en eventueel reageren.

Bij de scenariomethode hielpen studenten de bewoners stap voor stap door de opdrachten en gaven, waar nodig, uitleg. De discussies over de wensbeelden en scenario's waren gevarieerd en levendig. Het gevolg was dat de resultaten van de discussies vaak niet werden vastgelegd. In de hitte van het debat werd dit vergeten. Discussies werden niet afgesloten, maar gingen over in een nieuwe discussie. De meer ervaren studenten konden ervoor zorgen dat de bewoners meer gefocust bleven op een onderwerp en niet afdwaalden. Daardoor konden discussies per onderwerp gevoerd worden en was er meer gelegenheid het resultaat samen te vatten en te noteren. De opdracht de resultaten te noteren gaf bovendien enige dwang om te reflecteren op de discussie en de belangrijkste punten er uit te halen. Dit was vooral effectief wanneer de notulist, meestal een bewoner, aan de groep vroeg wat genoteerd moest worden.

Bij de foto- en scenariomethode waren de tempoverschillen tussen de groepjes groot, ondanks de begeleiding van de studenten. Dit kwam ook doordat de discussies vaak ongestructureerd waren. Onderwerpen kwamen hierdoor meerdere keren aan bod, zonder dat er een concrete uitkomst was. Ook bij de speed date was er veel verschil in het tempo waarin de individuele bewoners de vragen beantwoordden.

Uit de dorpsavonden blijkt dat de opdrachten door de bewoners goed zijn uit te voeren. Het geven van een extra toelichting of voorbeeld en het uitleggen van de vervolgoopdrachten blijft echter noodzakelijk. Bewoners begrijpen niet altijd wat de bedoeling is of ze twijfelen wat ze moeten doen. Het uitdelen van de opdrachten op papier leidt de bewoners vaak af en geeft discussie over de opdracht zelf. De discussies over het dorp zijn levendig, maar daardoor vaak niet gestructureerd. Meerdere onderwerpen komen aan bod, maar de discussies worden niet afgesloten. Hierdoor is vaak niet duidelijk wat genoteerd moet worden. Begeleiding helpt deelnemers bij het focussen van de discussie. Bovendien kan een getrainde begeleider doorvragen en ingezet worden voor het vastleggen van het resultaat. Het vastleggen van de resultaten en het begeleiden van de discussie zijn echter lastig te combineren door één persoon.

4.4 Aanzet tot discussie: de discussie over het dorp wordt bevorderd

Tijdens de dorpsavonden werd er volop gediscussieerd door de deelnemers. Doordat er meerdere onderwerpen uit de foto's werden afgeleid, gaf de fotomethode aanleiding tot een bredere discussie over het dorp. Bovendien werden bewoners zich door de opdracht meer bewust van de relatie tussen de ruimtelijke inrichting en de sociale omstandigheden in het dorp. Dit gaf aanleiding tot veel discussie over toekomstige inrichtingsplannen en de sociale gevolgen. De excursie bestond uit een bezoek aan historische locaties en locaties met een meer actuele betekenis. Met name deze laatste locaties gaven aanleiding tot discussie over de ontwikkelingen die er plaatsvonden. De vragen uit de speed date gaven, onbedoeld, ook veel aanleiding tot discussie. De meeste discussie werd gevoerd tijdens het uitvoeren van de opdrachten voor de scenariomethode. Omdat de toekomstige ontwikkelingen vaak erg concreet waren, gaven deze veel gespreksstof.

De foto- en scenariomethode geven aanleiding tot een brede discussie over het dorp. Hierdoor kunnen, in potentie, meerdere discoursen expliciet worden. (Zie paragraaf 4.7.1) De speed date stelt gerichte vragen, maar er wordt veel op de vragen doorgesproken. Sommige vragen liggen gevoelig, maar geven daardoor juist aanleiding tot discussie. De excursie biedt veel kansen, maar om de discussie te bevorderen, moeten de bezochte locaties meer betrekking hebben op de actualiteit.

4.5 Koppeling methoden: de methoden hebben een eigen plaats in het proces

Door de verschillende benaderingen, kunnen de methoden verschillende resultaten opleveren. Afhankelijk van de doelstelling (het gewenste resultaat) kan voor een bepaalde methode gekozen worden (zie ook de aanbevelingen op pagina 53). Daarnaast is het mogelijk een combinatie van methoden te kiezen. De methoden moeten daarvoor wel in een logische volgorde uitgevoerd worden. De foto- en de scenariomethode stonden duidelijk op zichzelf. Tijdens de fotomethode werd eerst in kleine groepjes over de foto's gediscussieerd. Dit leverde een aantal discussiepunten op voor een plenaire discussie aan het eind van de avond. Deze discussie leverde een aantal nieuwe ideeën op, maar veel leidde ook tot veel herhaling. De scenariomethode bestond uit een aantal aan elkaar gekoppelde opdrachten die in volgorde moesten worden uitgevoerd. Daarbij werden de resultaten van de hoofdonderdelen, de wensbeelden en de toekomstige ontwikkelingen, tijdens de tweede avond samengebracht. Hierdoor vormde de methode één geheel. De speed date werd twee keer als opwarmer gebruikt. Op zich werkte dit goed, maar doordat deelnemers al tijdens de speed date met elkaar in discussie gingen, werd de scenariomethode door sommigen wat dubbelop gevonden. Dorpsbewoners vonden de excursie een leuke inleiding op de najaarsvergadering van de dorpsraad. Doordat de excursie vooral betrekking had op historische plekken, was er weinig overlap met de presentatie en discussie tijdens de vergadering.

De methoden hebben ieder een eigen plaats in het proces. De speed date kan functioneren als kennismaking en opwarmer. Om overlap te voorkomen met andere methoden, is het belangrijk dat de deelnemers snel door de vragen gaan, zich beperken in hun antwoorden en niet met elkaar discussiëren. De fotomethode en de scenariomethode staan duidelijk op zichzelf en kunnen los van de andere methoden worden uitgevoerd. De historische excursie kan dienen als inleiding voor een van deze methoden, maar kan ook op zichzelf staan. In dat geval moeten plekken worden bezocht die meer aanleiding geven tot discussie. Een discussie achteraf (bijvoorbeeld in het dorps huis) maakt het vastleggen van de discussie eenvoudiger, maar tijdens het bezoek aan de plek komen juist de reacties en emoties los die de discussie ten goede komen.

De fotomethode levert veel onderwerpen op voor discussie. Tijdens de presentatie van de foto's wordt er in de groepjes veel gediscussieerd, waardoor de plenaire discussie wat dubbelop wordt. Dit kan ondervangen worden door de groepjes elkaar de resultaten van de groepsdiscussies kort te laten presenteren. Als daar behoefte aan is, kunnen de bewoners alsnog plenair de discussie over een onderwerp of foto aangaan.

Bij de verschillende methoden kunnen dezelfde onderwerpen aan bod komen. Hierdoor kan er overlap tussen de methoden optreden, wanneer methoden in combinatie worden toegepast. Dit is vooraf moeilijk te ondervangen, omdat van te voren niet bekend is waar bewoners met elkaar over in gesprek gaan. Wanneer onderwerpen tijdens eerder toegepaste methoden al aan bod zijn geweest, kan besloten worden of ze voldoende zijn besproken of niet. Wellicht biedt een andere benadering nieuwe inzichten, maar dit is vooraf niet vast te stellen.

De discussies zijn levendig en vragen daardoor veel begeleiding.

Tabel 2: Waarover tijdens de dorpsavonden werd gesproken (de inhoud).

Criterion/kenmerk	Fotomethode	(Historische) excursie	Speed date	Scenariomethode
Mate van sturing	<ul style="list-style-type: none"> Bewoners bedachten zelf wat ze fotografeerden Brede opdracht leverde veel verschillende foto's op Bewoners gaven zelf betekenis aan de foto 'Mooie' en 'lelijke' plekken kregen in de discussie betekenis vanuit discours Sturing op te bediscussieren aspecten, niet op betekenisgeving 	<ul style="list-style-type: none"> Dorpskenner bepaalde het gespreksonderwerp Verhaal dorpskenner bepaalde vaak de manier waarop over plek gesproken werd 	<ul style="list-style-type: none"> Interviewvragen waren sterk sturend op de inhoud 	<ul style="list-style-type: none"> Begrippen uit methode werden overgenomen Sturing op te bediscussieren aspecten, niet op betekenisgeving
Inhoudelijke resultaat Dé dorpsidentiteit? Actuele ontwikkelingen Ruimtelijk of sociaal?	<ul style="list-style-type: none"> Veelheid aan discourses werd expliciet Plenaire discussie bracht resultaat groepsdiscussies samen Discussies leidden soms tot een (bevestiging van een) gezamenlijk discours Actuele ontwikkelingen hadden invloed op betekenisgeving aan foto's Bewoners koppelden sociaal aan ruimte en vice versa 	<ul style="list-style-type: none"> Visie/keuze dorpskenner bepaalde uitkomst van de gesprekken en de indruk van de avond Aspecten werden zichtbaar, maar kregen geen navolging door discussie Klein deel verhaal dorpskenner had betrekking op hedendaagse ontwikkelingen Verhaal dorpskenner bevatte ruimtelijke en sociale aspecten Afhankelijk van de bezochte locatie(s) kwamen ruimtelijke of sociale aspecten aan bod 	<ul style="list-style-type: none"> Maakte (deel) individuele identiteiten zichtbaar Actuele ontwikkelingen hadden sterke invloed op de antwoorden Ruimtelijk of sociaal: afhankelijk van de vraag 	<ul style="list-style-type: none"> Gevarieerde wensbeelden Veelheid aan ontwikkelingen werd zichtbaar Veelheid aan discourses werd expliciet Discussies leidden soms tot een (bevestiging van een) gezamenlijk discours Veel kennis over actuele ontwikkelingen aanwezig Actuele ontwikkelingen van sterke invloed op uitkomsten Sociale aspecten kwamen veelvuldig aan bod Bewoners koppelden zelf sociaal aan ruimte en vice versa

4.6 Mate van sturing: de betekenisgeving van de dorpsbewoners wordt expliciet

De methoden zijn gericht op het expliciet maken van de discoursen die bewoners hanteren wanneer ze praten over hun dorp. In hun onderlinge contacten, onderhandelen de bewoners over deze discoursen. Het toepassen van de methoden bevordert deze interactie en dus de uitwisseling/onderhandeling over het discours. Wanneer de methoden bewust begrippen, thema's of discussieonderwerpen introduceren, kan hier een sterke sturing vanuit gaan (bijvoorbeeld door bewoners te laten nadenken over wat hen onderscheidt van hun omgeving). Het is dus de vraag of de methoden een bestaande identiteit expliciet maken, of dat deze identiteit wordt geconstrueerd op het moment dat de methode wordt toegepast. De sturing die uitgaat van een methode kan van invloed zijn op de uitkomst van deze methode en daarmee op de expliciet gemaakte identiteit.

4.6.1 Nieuwe begrippen worden verbonden met een stabiel begrippenkader

Het begrippenkader dat bewoners gebruikten wanneer ze spraken over hun dorp, speelde een belangrijke rol bij het toepassen van de scenariomethode en de fotomethode. Door de discussie die de bewoners tijdens de avonden met elkaar hadden, ontwikkelde zich het gehanteerde begrippenkader. Vanuit de methoden werden nieuwe begrippen geïntroduceerd als 'wensbeelden', 'scenario's' en 'sociale samenhang'. Bewoners namen deze begrippen over in hun gesprekken. Zelfs na afloop van de avonden bleven deze begrippen hangen. Dit bleek bijvoorbeeld uit de presentatie van de dorpsvisie van Zuidbroek aan de raadscommissie van de Gemeente. Daarbij hanteerde de voorzitter van de dorpsraad de begrippen 'scenario's' en 'wensbeelden'. Ook werd de visie verwoord in de vorm van een 'droom'.

Wanneer bewoners met elkaar praten over hun dorp, zullen ze een vergelijkbaar begrippenkader moeten hanteren om elkaar te begrijpen. Nieuwe begrippen en thema's worden door de bewoners verbonden met het begrippenkader dat ze reeds hanteren. Op basis van hun bestaande begrippenkader onderhandelen ze in de discussies met elkaar over de betekenis van nieuwe begrippen. Vanuit het bestaande begrippenkader krijgen de nieuwe begrippen dus hun betekenis.

4.6.2 De methoden leiden niet tot de vorming van geheel nieuwe discoursen

Bij de fotomethode bedachten de inwoners van Zuidbroek zelf wat ze fotografeerden en wat volgens hen de bijzondere betekenis was van de plek, persoon of activiteit. Tijdens de dorpsavond konden de deelnemers vanuit hun eigen perspectief reageren op en discussiëren over de foto's. 'Mooie' of 'lelijke' plekken kregen vaak een bredere betekenis vanuit het gehanteerde discours. De vragen ter verdieping waren sterk sturend op bepaalde aspecten, zoals sociale samenhang en ruimtelijke inrichting, maar deze werden beantwoord vanuit het discours van de deelnemers.

Tijdens de excursie werd meestal instemmend gereageerd op het verhaal van de dorpskenner. Plekken met een actuele betekenis, zoals een kerk die was omgebouwd tot ontmoetingscentrum, gaven meer aanleiding voor bewoners om zich (spontaan) over die plek te uiten. Ze deelden hun eigen betekenisgeving aan die plek met de andere deelnemers, die daarop vaak instemmend reageerden. De vragen uit de speed date waren sterk sturend op sociale en ruimtelijke aspecten. Voor veel bewoners was deze methode aanleiding om met elkaar de discussie aan te gaan, hoewel dat niet de bedoeling was. Door deze discussies werden de discoursen wel meer expliciet en dachten de bewoners meer na over hun eigen opvatting. De antwoorden die werden genoteerd, weken, op een paar uitzonderingen na, weinig af van de resultaten uit de scenariomethode die meteen daarna werd uitgevoerd.

Bij de scenariomethode werd in elk dorp een andere opzet geprobeerd. In Wergea en Zuidbroek was duidelijk meer variatie te vinden in de besproken onderwerpen dan in Nietap. Dit kwam deels doordat in Zuidbroek en Wergea met een checklist van onderwerpen werd gewerkt. In Zuidbroek werd deze in combinatie met voorbeelden en stellingen ter inspiratie voor de wensbeelden gebruikt. In Wergea werd de lijst achteraf gebruikt om de reeds bedachte wensbeelden te verdiepen. Hiervoor gebruikten de bewoners de vragen die in de checklist waren opgenomen. Door het gebruik van de checklist kwamen meer onderwerpen ter sprake dan de bewoners van te voren zelf bedacht hadden. Soms gaven bewoners aan dat ze over een bepaald onderwerp nog nooit hadden nagedacht.

De methoden kunnen nieuwe thema's introduceren, maar er zijn geen aanwijzingen dat de bewoners tijdens de dorpsavonden daardoor opeens geheel nieuwe discoursen gaan hanteren. De

begrippen en concepten die dorpsbewoners hanteren wanneer ze praten over hun dorp en hun omgeving, zijn onderdeel van een vrij stabiele structuur. Wanneer bewoners gevraagd wordt na te denken over voor hen nieuwe onderwerpen, doen ze dit vanuit hun eigen discoursen en het bijbehorende begrippenkader. In hun gesprekken wisselen de bewoners hun discoursen uit (de manier waarop zij betekenis geven aan het thema) en onderhandelen hierover met elkaar. De methoden stimuleren deze onderhandeling, bijvoorbeeld door het gebruik van de checklist, maar sturen het discours zelf niet doordat ze uitgaan van de bestaande discoursen van de deelnemers.

4.7 Inhoudelijk resultaat: wat levert een methode inhoudelijk op?

De methoden hebben tot doel de dorpsidentiteit expliciet te maken. Door de verschillende benaderingen kunnen de uitkomsten per methode verschillen. Om een keus te kunnen maken tussen de methoden, afhankelijk van de achterliggende doelstelling, is inzicht nodig in de inhoudelijke uitkomsten.

4.7.1 De methoden maken een veelheid aan discoursen expliciet

Door de gevarieerde discussies, op basis van de foto's, wensbeelden en ontwikkelingen, werd tijdens de dorpsavonden in de drie dorpen een veelheid aan discoursen expliciet gemaakt. De excursie leverde weinig discoursen op, ook omdat deze niet werden vastgelegd. De speed date maakte een deel van de individuele identiteiten zichtbaar.

De manier waarop bewoners naar aanleiding van de methoden over hun dorp en de omgeving spraken, verschilde per dorp. Wel waren er vast terugkerende thema's te herkennen, zoals de eigenschappen van de bewoners, relaties met anderen (zoals overheidsinstanties, projectontwikkelaars of naburige dorpen/steden) en ruimtelijke kwaliteiten. In Nietap/Terheijl werd de groene omgeving als typerend ervaren. De relatie met de gemeente en de woningbouwplannen speelde een belangrijke rol in de gevormde identiteit. Het verzet tegen de plannen van de gemeente gaf een gevoel van verbondenheid. Ook in Zuidbroek was de relatie met de gemeente belangrijk. Hier draaide het vooral om de herinrichting van het centrum en de komst van een supermarkt. Maar ook de ligging van het dorp, als knooppunt van wegen (spoor, snelweg en vaarroute), werd door de inwoners van Zuidbroek van bijzondere betekenis geacht. In Wergea was de relatie met het water belangrijk voor de bewoners en ook hier speelde de relatie met de gemeente eveneens een belangrijke rol; in dit geval in het kader van de gemeentelijke herindeling.

De foto- en de scenariomethode maken meerdere discoursen expliciet doordat er verschillende onderwerpen tijdens de dorpsavonden bediscussieerd worden. Afhankelijk van het gespreksonderwerp hanteren de dorpsbewoners een bepaald discours en creëren ze een andere dorpsidentiteit. Het ene moment kan het gaan over de sociale verhouding tussen de dorpsbewoners onderling, bijvoorbeeld hoe er in het dorp met ouderen wordt omgegaan, en het andere moment gaat het over een relatie met een externe partij, bijvoorbeeld de gemeente of een projectontwikkelaar. De (historische) excursie biedt ook de potentie om meerdere discoursen expliciet te maken. Daarvoor moeten de plekken wel meer aanleiding geven tot discussie, bijvoorbeeld omdat ze betrekking hebben op actuele ontwikkelingen. De speed date toont vooral verschillen tussen individuele bewoners, maar door de korte antwoorden is het moeilijk een discours af te leiden. De groepsdiscussies van de verschillende methoden bieden de mogelijkheid samen te onderhandelen over een discours. Dit kan leiden tot het vaststellen en bevestigen van een gezamenlijk discours.

4.7.2 Actuele ontwikkelingen beïnvloeden expliciet gemaakte discoursen

Actuele ontwikkelingen bleken tijdens de dorpsavonden veelvuldig aan bod te komen. De discoursen die de dorpsbewoners hanteerden, hadden dan ook veelal betrekking op deze actuele ontwikkelingen. Bij de fotomethode werden bijvoorbeeld foto's aangeleverd die geen betrekking hadden op de actualiteit. Desondanks kregen deze foto's betekenis vanuit ontwikkelingen die op dat moment in Zuidbroek plaatsvonden.

Ook bij de scenariomethode bleek de sterke invloed van actuele ontwikkelingen. Bewoners waren goed op de hoogte van ontwikkelingen die er op het dorp afkwamen. In de wensbeelden werd vaak aan deze ontwikkelingen gerefereerd. De discussies over toekomstige ontwikkelingen hadden zowel betrekking op meer algemene trends, zoals krimp en afnemende sociale cohesie, als op specifieke kwesties die speelden in het dorp. In Nietap/Terheijl speelde de relatie met de gemeente zo'n belangrijke rol dat dit het belangrijkste discussiepunt was tijdens de avonden.

Hoewel meerdere discoursen werden gehanteerd, was de relatie met de gemeente van grote invloed op de expliciet gemaakte identiteit.

Actuele ontwikkelingen hebben dan ook duidelijk invloed op het discours dat expliciet wordt gemaakt. Wanneer een ontwikkeling op dat moment een belangrijke rol speelt voor bewoners, is de kans groot dat ze het daarover zullen hebben tijdens hun gesprekken. Het discours dat ze daarbij hanteren, wordt expliciet. Andere ontwikkelingen en hun bijbehorende discoursen verdwijnen meer naar de achtergrond en worden daardoor niet expliciet.

4.7.3 Ruimtelijke en sociale aspecten worden aan elkaar gekoppeld

Bij het toepassen van de verschillende methoden, koppelen bewoners zelf ruimtelijke en sociale aspecten aan elkaar. Bij de fotomethode kregen de inwoners van Zuidbroek de opdracht een foto te maken van een plek met een bijzondere betekenis of waar een activiteit plaatsvond. Hierdoor werd bewust gestuurd op de koppeling tussen de ruimtelijke inrichting van het dorp en de sociale omstandigheden. Tijdens de discussies op de dorpsavond legden bewoners ook zelf de koppeling tussen ruimtelijke en sociale aspecten. Zo werd onder andere besproken hoe aanpassingen in de ruimtelijke inrichting het dorp 'levensloopbestendig' konden maken.

Bij het opstellen van de wensbeelden (als onderdeel van scenariomethode) kwamen veel onderwerpen aan bod. Tijdens de discussie hierover, legden bewoners zelf de relatie tussen verschillende aspecten. Vaak maakten ze de koppeling tussen ruimtelijke en sociale onderwerpen. In Zuidbroek werd de gewenste supermarkt niet alleen gezien als een voorziening, maar ook als een ontmoetingsplek. En de tweede brug in Wergea had volgens de bewoners praktische voordelen door een snellere en veilige ontsluiting, maar werd tevens als kans gezien een nieuwbouwwijk op sociaal gebied meer te betrekken. De grootschalige woninguitbreiding in Nietap/Terheijl werd juist gezien als bedreiging voor de sociale samenhang. De huidige bewoners achtten zich niet in staat een grote hoeveelheid nieuwkomers op te nemen in het sociale netwerk.

Tijdens de excursie kwamen enkele ruimtelijke en sociale onderwerpen aan bod, afhankelijk van de bezochte locatie. De onderlinge relatie was wel aanwezig, aangezien ook plekken werden bezocht waar sociale activiteiten plaatsvonden, maar dorpsbewoners legden deze relatie in hun gesprekken meer impliciet. In de vragenlijst van de speed date werd bewoners bewust gevraagd naar hun mening over de ruimtelijke en sociale omstandigheden in het dorp. Eén vraag richtte zich op de koppeling tussen ruimtelijke inrichting en sociale samenhang.

De methoden bieden de mogelijkheid om verschillende aspecten aan elkaar te koppelen. De fotomethode en de (historische) excursie bieden de mogelijkheid om bewust een relatie te leggen tussen de ruimtelijke inrichting in het dorp en sociale aspecten, gebeurtenissen en/of activiteiten. Deelnemers kunnen daarbij wel zelf bepalen welke onderwerpen besproken worden door zelf een keus te maken voor een plek of foto. De vragen in de speed date bieden de vrijheid om vooraf verschillende aspecten te koppelen. Door de vragen meer open te formuleren, kunnen bewoners zelf invulling geven. De scenariomethode geeft deelnemers de mogelijkheid om over verschillende onderwerpen na te denken, maar deze zijn vooraf niet aan elkaar gekoppeld. Hier zijn het de bewoners zelf die de verbanden leggen.

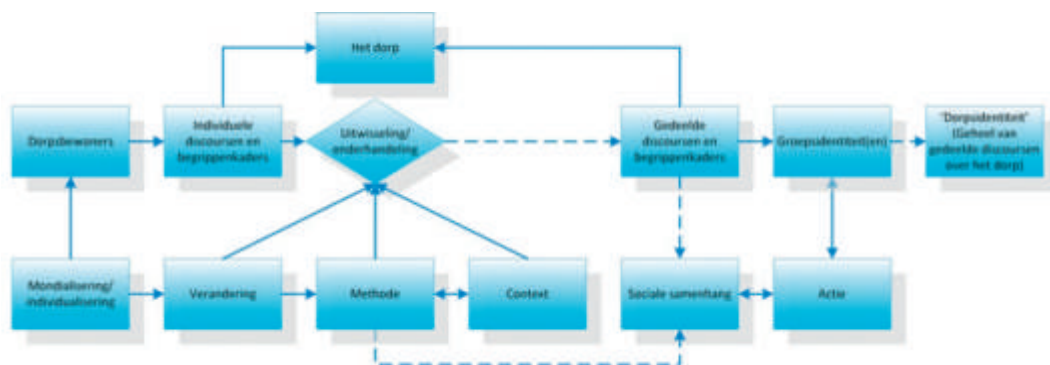

Dorpsbewoners leggen zelf de relatie tussen ruimtelijke en sociale aspecten.

5 Dorpsidentiteit in breder perspectief

5.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de resultaten van de toepassing van de methoden gepresenteerd en geanalyseerd. De methoden zijn met elkaar vergeleken op basis van het proces en de inhoudelijke resultaten van de dorpsavonden. Maar wat zeggen de uitkomsten van de toegepaste methoden nu eigenlijk over de dorpsidentiteit? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, worden in dit hoofdstuk de methoden en de resultaten van de dorpsavonden in een breder perspectief geplaatst. Figuur 2 geeft schematisch weer hoe dorpsidentiteit tot stand komt. Dorpsidentiteit kan ontstaan wanneer dorpsbewoners hun individuele discourses over het dorp en de omgeving met elkaar uitwisselen en hierover onderhandelen. Ze doen dit op basis van een min of meer gedeeld begrippenkader. Door de uitwisseling en onderhandeling kunnen gezamenlijke discourses worden vastgesteld. In deze gedeelde discourses zijn de criteria opgenomen op basis waarvan de dorpsbewoners zich onderscheiden van anderen. De grens tussen 'wij' en 'zij', op basis van deze criteria, vormt onderdeel van deze discourses. Het geheel van gedeelde discourses is op te vatten als de dorpsidentiteit.

Figuur 2: De aspecten die van invloed zijn op dorpsidentiteit en hun onderlinge relatie.

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 beïnvloeden een aantal aspecten de vorming van dorpsidentiteit. De aspecten zijn opgenomen in Figuur 2 en worden hieronder kort toegelicht. In de navolgende paragrafen wordt nader ingegaan op de aspecten en hun gevolgen voor de methoden en de vorming van dorpsidentiteit:

- *Mondialisering en individualisering* zijn belangrijke maatschappelijke processen waar dorpsbewoners mee te maken krijgen. Ook in de drie dorpen waar de methoden zijn toegepast, zijn de gevolgen merkbaar. De processen brengen veranderingen teweeg waardoor de dorpsidentiteit onder druk komt te staan. (Paragraaf 5.2)
- De gesprekken van bewoners over het dorp, worden beïnvloed door de situatie in het dorp op dat moment. Het discours dat bewoners uitwisselen en onderhandelen, hangt af van de *context*. Door *verandering* in deze context kunnen identiteiten expliciet worden. In dat geval geeft de verandering voor de bewoners aanleiding een bepaald discours actief naar buiten te brengen. (Paragraaf 5.3)
- Het toepassen van een *methode* om expliciet te maken hoe bewoners denken en praten over hun dorp, houdt in dat de interactie tussen bewoners wordt bevorderd. Hierdoor kan een methode de vorming van discourses beïnvloeden en wellicht leiden tot meer bewustzijn van de eigen identiteit. Doordat een selecte groep bewoners aanwezig is tijdens de avonden, is het de vraag of de resultaten, en daarmee de expliciet gemaakte identiteiten, representatief zijn voor het gehele dorp. Of dorpsbewoners zich herkennen in de uitkomsten van de dorpsavonden, wordt bovendien beïnvloedt door de interpretatie ervan. (Paragraaf 5.4)
- De discourses die bewoners hanteren wanneer ze met elkaar praten over hun dorp, kunnen betrekking hebben op de *sociale samenhang* in het dorp. De methoden kunnen aanzetten tot een gesprek over dit thema. Tegelijk kan het samen discussiëren over het dorp positieve

emoties oproepen, waardoor de sociale samenhang tussen de deelnemers wordt bevorderd. (Paragraaf 5.5)

- Sociale samenhang en gedeelde identiteit vormen de basis voor het ondernemen van gezamenlijke actie. Op basis van het discours dat bewoners hanteren, worden oplossingen bedacht voor problemen. (Paragraaf 5.6)

5.2 Mondialisering en individualisering in de drie dorpen

De processen van mondialisering en individualisering hebben duidelijk hun intrede gedaan in Zuidbroek, Wergea en Nietap/Terheijl. Dit blijkt vooral uit het discours dat de bewoners op dit punt hanteren. Tijdens de bewonersavonden wordt veelvuldig door de bewoners gesproken over de veranderende dorpsamenstelling. Doordat mensen meer op zichzelf zijn, neemt de sociale samenhang tussen de dorpsbewoners af, aldus de bewoners. De groei van het dorp en de komst van nieuwe bewoners van buiten het dorp dragen bij aan de individualisering, vinden ze. Met name in Zuidbroek, maar ook in Wergea wordt vaak verwezen naar forenzen en de nabijheid van grote steden als Groningen en Leeuwarden. Doordat bewoners niet meer in het dorp werken, neemt de binding met het dorp af. Dit effect wordt versterkt doordat de nieuwkomers vaak forenzen zijn. Zij komen, volgens de bewoners, vooral op het dorp af vanwege de rust en de ruimte. Hierdoor voelen ze zich, zeker in het begin, minder betrokken bij de bewoners en het dorp, is de gedachte. Deze ontwikkelingen roepen een duidelijke tegenreactie op. Bij de deelnemers aan de bewonersavonden bestaat een sterke behoefte aan meer sociale samenhang. Nieuwe bewoners zouden meer bij het dorpsleven moeten worden betrokken, is het algemeen heersende discours in de drie dorpen. Alleen in Zuidbroek spreken de bewoners zich duidelijk uit voor groei van het dorp. In hun ogen is dit een manier om voorzieningen te krijgen en te behouden. In de andere dorpen wordt benadrukt dat groei mag of wenselijk is, maar dan wel met mate. Anders komt de sociale samenhang te veel onder druk te staan.

In de gesprekken tussen de bewoners komen gemeenschappelijke normen en waarden vaak aan bod. De zorg voor elkaar is daar een goed voorbeeld van. Burenhulp en zorg voor ouderen zijn belangrijke waarden die in stand gehouden moeten worden, vinden de bewoners in de dorpen. Dit wordt vaak gezien als een belangrijk kenmerk waarop een dorp zich onderscheidt van haar omgeving. In Zuidbroek en Wergea geven de bewoners aan dat het dorp meer 'levensloopbestendig' zou moeten worden, zodat de ouderen in het dorp kunnen blijven wonen.

Door individualisering en mondialisering komen sociale netwerken los te staan van het idee van plaats. Netwerken zijn continu in beweging, waardoor plaatsen waarmee men zich kan identificeren continu veranderen of verdwijnen. Het proces rond het maken van de dorpsvisie kan opgevat worden als een (tijdelijk) knooppunt in het sociale netwerk van mensen. De mensen die bij het maken van de dorpsvisie betrokken zijn, kunnen zich met elkaar, de dorpsvisie en het proces identificeren. Nadat de dorpsvisie tot stand is gekomen, kan het netwerk uit elkaar vallen of aanleiding zijn tot het vormen van nieuwe netwerken, zoals een actiegroep of werkgroep.

Vaak wordt beweerd dat nieuwe media het individualiseringsproces beïnvloeden. Uit gesprekken met de dorpsraden blijkt dat nieuwe media worden ingezet om bewoners te betrekken bij de discussie over hun dorp. Nietap/Terheijl heeft een petitiepagina tegen de woningbouwplannen van de Gemeente. Wergea heeft een uitgebreide internetpagina met nieuws, foto's en een gastenboek. En in Zuidbroek heeft de dorpsraad Twitter en het Internet gebruikt om de discussieavonden aan te kondigen en te promoten. Bovendien wordt via een weblog veel gediscussieerd over het dorp, aldus bewoners.

5.3 De invloed van de context en verandering op identiteit

Een groepsidentiteit wordt altijd gevormd in relatie tot de context; de situatie waarin de groep zich op dat moment bevindt. Wanneer deze context verandert, kan dat reden zijn om de identiteit te heroverwegen. Het discours dat dorpsbewoners hanteren, wordt dan ook continu beïnvloed door veranderingen in de context (zoals plannen van de gemeente of een projectontwikkelaar). Tegelijk kunnen deze veranderingen ervoor zorgen dat het discours expliciet wordt. Wanneer veranderingen een bedreiging vormen, zullen dorpsbewoners zich verzetten en hun discours actief naar buiten brengen.

5.3.1 De context beïnvloedt de vorming van identiteit

Welke identiteiten met behulp van de methoden expliciet worden gemaakt, hangt sterk af van de situatie in het dorp op dat moment. Het dorp en zijn omgeving zijn voortdurend in ontwikkeling. Deze ontwikkelingen beïnvloeden het discours dat bewoners hanteren (hoe ze denken en praten over hun dorp). Een onderwerp dat in hun ogen belangrijk of actueel is, zal in de discussie meer aandacht krijgen en dus een zwaarder stempel drukken op de expliciet gemaakte identiteit. Het discours dat door de methode wordt vastgelegd, is dus een momentopname in de tijd.

In Wergea speelt de aanleg van een tweede brug een belangrijke rol voor de bewoners. Ze zien het als een mogelijkheid om de sociale samenhang in het dorp te vergroten, doordat een nieuwe woonwijk makkelijker toegankelijk wordt. Door de brug kunnen bewoners een ommetje maken door het dorp, waardoor mensen elkaar sneller tegenkomen en een praatje kunnen maken. Het ontbreken van de brug staat nu symbool voor de afnemende sociale samenhang. Tegelijk krijgt de brug betekenis vanwege het toerisme. De brug zou volgens de bewoners namelijk beweegbaar moeten zijn om boten toe te laten, om zo het toerisme te bevorderen. In Zuidbroek zien de bewoners ontwikkeling van het centrum met een nieuwe supermarkt als mogelijkheid om de sociale samenhang te vergroten. Tegelijk staat de discussie rond de supermarkt symbool voor de moeizame relatie met de gemeente. De situatie bepaalt welk van deze betekenisgevingen meer expliciet wordt.

Een dorpsvisietraject en de discussie over de identiteit kan een context op zich worden. Zoals hierboven is aangegeven, kunnen de betrokkenen zich met het maken van de dorpsvisie gaan identificeren. In Nietap/Terheijl is de discussie met de gemeente over het behoud van de eigen identiteit onderdeel geworden van het discours van de dorpsbewoners. Recente ontwikkelingen kunnen betekenis krijgen vanuit het perspectief van het dorpsvisietraject en worden onderdeel van een discours. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de reactie van de inwoners van Zuidbroek op de dorpsvisie die door de gemeente is gemaakt.

5.3.2 Verandering in de context maakt identiteit expliciet

Door veranderingen in de context kan identiteit expliciet worden. Door hier in de methoden bewust op te sturen, kunnen de dorpsbewoners aangezet worden na te denken over hun eigen situatie. In de scenariomethode worden de deelnemers gevraagd na te denken over ontwikkelingen die er op hen afkomen. Bij de excursie in Wergea zijn bewoners vooral gewezen op bijzondere elementen in het dorp die in de loop der tijd verdwenen zijn, met als doel hen te laten nadenken over wat in de toekomst mogelijk zou verdwijnen.

Veranderingen in de context kunnen optreden tijdens de toepassing van de methoden. Hierdoor kan een bepaalde identiteit meer naar voren komen dan andere. Het conflict tussen inwoners van Zuidbroek en de gemeente over de verkeerssituatie, maakt het dorp als knooppunt van wegen meer expliciet. De gemeentelijke herindeling van Wergea bij Leeuwarden is eveneens een goed voorbeeld. Door deze verandering in de bestuurlijke structuur, zijn bewoners zich meer bewust geworden van hun positie als dorp nabij een grote stad. In de gesprekken tussen de bewoners komt dit terug. De woninguitbreiding bij Nietap/Terheijl heeft de dorpsbewoners meer bewust gemaakt van de sociale omstandigheden in het dorp. De sterke sociale samenhang wordt door de bewoners als kenmerkend gezien voor het dorp en gebruikt als argument tegen de plannen van de gemeente. De toepassing van de methoden zorgt zelf ook voor verandering in de context. Bewoners worden uitgenodigd na te denken over de toekomst van het dorp in het kader van de dorpsvisie. Daarvoor wordt bewust interactie tussen bewoners georganiseerd die anders niet (op die manier) had plaatsgevonden. Andere individuen/groepen (zoals dorpsbewoners of de gemeente) kunnen hierop reageren. Zij construeren in dat geval een identiteit in reactie op het traject van de dorpsvisie of de georganiseerde dorpsavonden.

5.4 De vorming van discourses en de rol van de methoden daarin

Wanneer dorpsbewoners zichzelf als groep identificeren, construeren ze hun eigen dorpsidentiteit. Ze doen dit in interactie met elkaar en met hun omgeving. De methoden zijn gericht op het expliciet maken van deze dorpsidentiteit (oftewel hoe dorpsbewoners denken/praten over zichzelf en hun dorp). Dit betekent dat de methoden afhankelijk zijn van de interacties tussen dorpsbewoners. Omgekeerd is de toepassing van een methode een vorm van interactie. Dit heeft invloed op de identiteit die expliciet wordt gemaakt. Het doelbewust organiseren van interactie

tussen bewoners en hen daarbij laten nadenken/discussiëren over het dorp, heeft daarom invloed op de identiteit die wordt vastgelegd.

In paragraaf 4.6 is reeds gebleken dat de methoden tijdens de dorpsavonden alleen sturen op de thema's die worden besproken. De discoursen die de bewoners hanteren wanneer ze deze thema's bespreken, zijn hun eigen discoursen. Nieuwe begrippen en onderwerpen krijgen betekenis vanuit deze discoursen.

Door de discussies die de deelnemers aan de dorpsavonden voeren, vindt meer uitwisseling en onderhandeling van de discoursen plaats. Hierdoor kunnen discoursen zich verder ontwikkelen, maar het blijven de discoursen van de deelnemende bewoners. De methoden kunnen tevens leiden tot een gezamenlijke bevestiging door de deelnemers van een bestaand discours dat ze hanteren.

5.4.1 Een selecte groep bewoners neemt deel aan de dorpsavonden

Wie op een dorpsavond deelneemt aan het gesprek, heeft veel invloed op het inhoudelijke resultaat van de methode; de expliciet gemaakte identiteit(en). Omdat tijdens de dorpsavonden een klein deel van de dorpsbewoners aanwezig is, is het moeilijk om te bepalen of het resultaat representatief is voor de rest van het dorp. Uit de avonden is niet af te leiden dat alle dorpsbewoners zich als groep met hun dorp identificeren. Het is goed mogelijk dat er een vaste groep bewoners is die zich betrokken voelt bij het dorp en daarom de avonden over de dorpsvisies bezoekt. De deelnemers aan de dorpsavonden voelen zich misschien meer betrokken en zullen zich daardoor meer identificeren met hun dorp dan andere dorpsbewoners.

In Zuidbroek was de opkomst tijdens de eerste twee bewonersavonden laag, in de ogen van de deelnemers. Dit riep bij hen een zekere teleurstelling op, maar tevens het gevoel dat zij zich in ieder geval wél bij het dorp betrokken voelden. Er werd gesproken van 'een vaste groep die de kar trekt', hetgeen duidelijk verwijst naar een gevoel van identificatie. In Wergea en Nietap waren de opkomsten hoger, maar van wisselende samenstelling. In deze dorpen werd door een aantal deelnemers heel bewust uitgesproken dat ze het belangrijk vonden om samen na te denken over de toekomst van hun dorp en dat ze de dorpsavonden daarom erg waardeerden. Dit kan gezien worden als een positieve emotie en dus als een vorm van identificatie. De bewonersavonden kunnen dus leiden tot een groepsidentiteit bij de betrokken deelnemers.

In Wergea en Zuidbroek zijn de resultaten van de scenario- en fotomethode teruggekoppeld naar een grotere groep bewoners, waarvan een aantal niet eerder aan de dorpsavonden had deelgenomen. Tijdens de discussies die daarop volgden, bleek dat niet alle dorpsbewoners zich konden vinden in de opvattingen. Wat voor sommige (groepen) bewoners van bijzondere betekenis is voor het dorp, wordt niet per se door iedereen belangrijk gevonden.

5.4.2 De analyse en interpretatie van de inhoudelijke resultaten van de methoden

De resultaten van de methoden worden gebruikt voor het opstellen van een dorpsvisie. Hiervoor moeten de resultaten worden geanalyseerd en geïnterpreteerd. Dat betekent dat er keuzes worden gemaakt in wat wel en niet wordt meegenomen in de dorpsvisie. Verder moet worden bepaald hoe de resultaten van de avonden worden vertaald naar een visie. Ook daarbij moeten keuzes worden gemaakt. De inhoudelijke uitkomsten van de methoden kunnen namelijk (grote) variatie vertonen. Hierdoor kan het gebeuren dat sommige dorpsbewoners zich uiteindelijk niet herkennen in de visie. Bij de interpretatie van een discours speelt ook het probleem van de vanzelfsprekendheid. Een discours is op te vatten als een diepere laag in de discussie. Het gaat om de betekenisgeving van mensen aan zichzelf en hun omgeving. Wanneer iemand uit het dorp de discussie zou analyseren, zou de vanzelfsprekendheid tot gevolg kunnen hebben dat dingen over het hoofd worden gezien. Uit de voorbereiding en de toepassing van de methoden blijkt dat de leden van de dorpsraad (bijna) hetzelfde begrippenkader hanteren als veel andere dorpsbewoners. In Zuidbroek heeft de dorpsraad de resultaten gebruikt om een concept-dorpsvisie te schrijven. Daaruit blijkt dat dorpsraad inderdaad niet alle elementen uit de discussie haalt die van betekenis kunnen zijn voor de dorpsidentiteit. Dit kan een bewuste keuze zijn, maar ook een gevolg van het feit dat de leden van de dorpsraad hetzelfde discours hanteren als andere dorpsbewoners en daarmee zaken van bijzondere betekenis over het hoofd zien. Een analyse van de resultaten van de dorpsavonden door dorpsbewoners of dorpsraadleden kan daarom tot gevolg hebben dat niet alle identiteiten uit deze resultaten worden gehaald.

5.5 Dorpsavonden versterken het bewustzijn over de sociale samenhang

Sociale samenhang in een dorp ontstaat door ontmoetingen en onderlinge steun tussen dorpsbewoners. Wanneer deze ontmoetingen en steun een positieve emotie oproepen, leidt dit tot onderlinge identificatie. Doelen die de bewoners samen bereikt hebben, kunnen symbool komen te staan voor de sociale samenhang.

De methoden kunnen bijdragen aan de sociale samenhang tussen dorpsbewoners. Het samen nadenken over de toekomst van het dorp, riep bij veel bewoners tijdens de dorpsavonden een positieve reactie op. Sommige deelnemers gaven aan dat de gesprekavonden zelf een bijdrage leverden aan de sociale samenhang. Ze vonden het organiseren van dergelijke avonden, waarbij werd nagedacht over de toekomst van het dorp, noodzakelijk om de sociale samenhang te behouden.

Daarbij geldt natuurlijk wel dat de dorpsavonden vooral de sociale samenhang tussen de deelnemers van die avonden versterken en dus niet per se in het gehele dorp. Het resultaat van de avond geeft dus mogelijk een vertekend beeld van de sociale samenhang in het dorp. Tijdens de avonden wordt dit ook door de deelnemende bewoners opgemerkt. Sociale betrokkenheid wordt gezien als onderdeel van een leefstijl. De discussie hierover leidt bij veel bewoners tot de vraag: 'Zijn we in het dorp echt wel zo sociaal betrokken als we denken?' Daarmee fungeren de dorpsavonden zelf als een spiegel voor de bewoners en leiden ze tot meer bewustzijn over de sociale samenhang in het dorp.

Tijdens de dorpsavonden is gebleken dat de deelnemers zich bewust zijn van het belang van ontmoetingen en activiteiten. Het is voor hen dan ook niet moeilijk om voorbeelden te geven van dingen die dorpsbewoners samen bereikt hebben. Het tegenhouden van de oorspronkelijke plannen van de gemeente, is in Nietap/Terheijl symbool komen te staan voor de saamhorigheid. In Wergea zijn dit de diverse verenigingen die de bewoners nog steeds draaiende weten te houden en in Zuidbroek symboliseert de tegengehouden sloop van het dorps huis en het oude gerechtsgebouw de 'betrokkenheid als het moet'.

De discussie over de sociale samenhang in het dorp kan leiden tot een wij/zij-tegenstelling binnen het dorp. De deelnemers aan een dorpsavond stellen grenzen vast als het gaat om betrokken en minder- of niet-betrokken bewoners. Dit leidt tot een sterke onderlinge identificatie bij de deelnemers. In Zuidbroek werd een dergelijke constatering gedaan, maar tegelijk werd dit ook als onderdeel van de Zuidbroekster identiteit gezien. Door de openheid van bewoners en de variatie in de bewonerssamenstelling, werd Zuidbroek getypeerd als een dorp met een 'Niets moet, alles mag'-mentaliteit.

Het voormalige gerechtsgebouw in Zuidbroek is door dorpsbewoners behouden voor de sloop.

5.6 Dorpsidentiteit als basis voor het ondernemen van actie

Het discours dat dorpsbewoners hanteren, zegt iets over hoe ze tegen hun dorp aankijken. Op basis hiervan nemen dorpsbewoners beslissingen over welke acties mogelijk en nodig zijn. Vanuit die acties is dus iets te zeggen over de identiteit. Door de onderhandeling in de groep over het discours, ontwikkelt de groep een eigen kijk op het probleem. Op basis hiervan wordt nagedacht over mogelijke oplossingen. Tegelijk is het discours een basis van invloed, omdat het discours ook de acties van anderen kan beïnvloeden.

5.6.1 Actiepunten als teken van de eigen identiteit

Bij de scenariomethode denken dorpsbewoners na over de toekomst van hun dorp. Doordat deze methode vooral vooruit kijkt, is deze erg gericht op het ondernemen van actie. Dorpsbewoners wordt gevraagd wat hun wensen zijn voor de toekomst, welke ontwikkelingen er op hen afkomen en hoe ze hier mee kunnen omgaan. Ze bedenken actiepunten om hun wensbeelden gerealiseerd te krijgen.

Uit de toepassing blijkt dat het bedenken van deze actiepunten de bewoners aanzet om na te denken over hoe het dorp in elkaar zit. Ze laten zich bij het bedenken van de actiepunten vooral leiden door de mogelijkheden die ze zelf zien en wat zij denken dat nodig is. Uit de actiepunten is, in combinatie met de wensbeelden en de ontwikkelingen, daarom veel af te leiden over de betekenisgeving aan het dorp. Het bouwen van 'kangoeroewoningen' wordt bijvoorbeeld in Wergea en Zuidbroek genoemd als actiepunt. De bewoners van deze dorpen zien het zorg dragen voor ouderen als een belangrijk onderdeel van hun dorpsgemeenschap.

5.6.2 Het discours als basis voor het aanpakken van problemen

Doordat de bewoners nadenken over hun eigen dorp, ontwikkelen zich oplossingsrichtingen. De bewoners praten in de diverse methoden met elkaar over ontwikkelingen in hun dorp. Daarbij onderhandelen ze over hun betekenisgeving aan het probleem en hun eigen dorp. Ze ontwikkelen niet alleen het discours over hun dorp, maar denken ook na over mogelijke oplossingen voor de problemen die ze zien. Deze oplossingen zijn direct gekoppeld aan de manier waarop de bewoners tegen hun dorp en de ontwikkelingen aankijken. Een tweede brug om een nieuwbouwwijk meer bij het dorp te betrekken en zo de sociale samenhang te vergroten, is daarvan een mooi voorbeeld. De bewoners van Wergea vinden de sociale samenhang belangrijk en willen zich daarom gezamenlijk hard maken voor de komst van deze brug.

Verder blijken bewoners zich ook bewust van het belang van nieuwe netwerken. Bij het nadenken over de ontwikkelingen die op het dorp afkomen, geven bewoners aan dat het belangrijk is deskundigen te betrekken. Daarbij denken de bewoners niet alleen aan professionals van buitenaf, maar ook aan mensen in de eigen kring. Bovendien verwijzen de deelnemers aan de avonden vaak naar de eigen verantwoordelijkheid als het gaat om het ondernemen van actie.

5.6.3 Dorpsidentiteit als basis voor invloed op andere actoren

De bewoners denken na over diverse onderwerpen die in hun dorp spelen. Tijdens de discussies wordt onderhandeld over de problemen en de kansen en hoe dorpsbewoners hiermee om moeten gaan. Daarbij spreken ze zich ook bewust uit over andere actoren, buiten het dorp. Ze betrekken het standpunt van deze actoren in hun eigen discours.

In Zuidbroek is duidelijk te zien hoe het discours van de betrokkenen zich ontwikkelt en hoe elementen uit dit discours worden ingezet in het contact met anderen. Zo zien de inwoners van Zuidbroek hun dorp als een knooppunt van wegen. De snelweg, het spoor en een vaarverbinding kruisen elkaar in de omgeving van het dorp. Het dorp zou zich daarom moeten ontwikkelen als een forenzendorp met een transferiumfunctie. In Nietap/Terheijl geeft de gemeente aan dat woningbouwplannen de identiteit van het dorp niet mogen aantasten. Maar om de grootschalige woningbouwplannen tegen te kunnen houden, was het voor de bewoners wel noodzakelijk eerst deze identiteit in beeld te krijgen. Het vastleggen van de dorpsidentiteit kan dus als basis dienen voor beïnvloeding.

Conclusie

Dorpsbewoners krijgen met allerlei ruimtelijke en sociale ontwikkelingen te maken. De Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe, Doarpswurk en de Vereniging Groninger Dorpen adviseren en ondersteunen dorpen daarom bij het opstellen van een eigen dorpsvisie. In deze dorpsvisie zijn de wensen en ideeën van de dorpsbewoners opgenomen voor de toekomst van hun dorp. Daarbij speelt de dorpsidentiteit een belangrijke rol in de manier waarop bewoners omgaan met de ontwikkelingen die op hun dorp afkomen. Omgekeerd kunnen de ontwikkelingen gevolgen hebben voor de identiteit van het dorp.

De voornoemde organisaties hebben de Wetenschapswinkel van Wageningen UR gevraagd methoden te ontwikkelen waarmee bewoners zelfstandig, of met minimale ondersteuning, de identiteit van hun dorp expliciet te maken. De hoofdvraag van het onderzoek luidt daarom als volgt:

Welke begrippen en methoden zijn geschikt om 'dorpsidentiteit' expliciet te maken?

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag, is eerst een literatuurstudie uitgevoerd. Er is onderzocht wat het begrip identiteit inhoudt en hoe het tot stand komt. Op basis van de literatuurstudie zijn vijf methoden opgesteld voor het expliciet maken van dorpsidentiteit. Daarbij is rekening gehouden met de theoretische mogelijkheden en beperkingen. De methoden zijn vervolgens toegepast in drie dorpen om de theoretische uitgangspunten te toetsen en de praktische toepasbaarheid te testen. De resultaten van de toepassing zijn geanalyseerd op basis van het theoretische kader. Daarnaast zijn tijdens de praktische toepassingen een aantal aanvullende observaties gedaan die betrekking hebben op zowel de theoretische uitgangspunten als de praktische toepassing. Deze observaties zijn in de analyse verwerkt. Hieronder worden per deelvraag de conclusies van het onderzoek behandeld. Ten slotte worden de antwoorden op de deelvragen samengebracht in het antwoord op de hoofdvraag. In het volgende hoofdstuk volgen de aanbevelingen uit het onderzoek.

Wat houdt het begrip dorpsidentiteit in en hoe komt dorpsidentiteit tot stand?

De dorpsidentiteit is op te vatten als de manier waarop dorpsbewoners praten en/of denken over hun dorp en de omgeving, oftewel: hun discoursen over het dorp. Wil er sprake zijn van een dorpsidentiteit, dan is het noodzakelijk dat de dorpsbewoners zich als groep (als dorp) identificeren. Daarbij speelt interactie een belangrijke rol. In de interactie wisselen bewoners hun discoursen over het dorp uit en onderhandelen hierover met elkaar. Hierdoor kunnen er gezamenlijke discoursen ontstaan. Deze discoursen kunnen betrekking hebben op allerlei issues die in of rondom het dorp spelen.

De context is van grote invloed op de gevormde identiteit. De specifieke situatie van het dorp op een specifiek moment, beïnvloedt het discours dat de bewoners hanteren. Hierdoor verschillen de identiteiten per dorp, maar ook per moment. De achterliggende doelstelling voor het expliciet maken van de identiteit, is onderdeel van deze zelfde context. De reden waarom de dorpsavond georganiseerd wordt, kan het discours van de bewoners beïnvloeden. Door identiteit neer te zetten als 'basis voor de dorpsvisie', worden andere resultaten verkregen dan wanneer identiteit wordt neergezet als 'middel in de strijd'.

Identiteit en sociale samenhang kunnen elkaar versterken. Het gesprek tussen de bewoners is nodig voor het uitwisselen van het discours. De bewonersavonden die daarvoor worden georganiseerd, roepen bij veel deelnemers een positieve emotie op. Ze identificeren zich met de andere deelnemers, hetgeen de sociale samenhang tussen hen versterkt. De methoden dragen bij aan het vormen van een identiteit én het versterken van de sociale samenhang. De deelnemers aan de avonden kunnen zich gaan identificeren als groep, maar dit wil niet zeggen dat daarmee sprake is van een dorpsidentiteit.

Hoe kan de theoretische kennis over identiteit worden vertaald naar methoden die dorpsbewoners helpen hun dorpsidentiteit expliciet te maken?

De gedeelde discoursen over het dorp, die samen de dorpsidentiteit vormen, blijken uit de gesprekken die bewoners met elkaar voeren over het dorp. Om deze discoursen expliciet te maken, moeten de methoden de interactie tussen bewoners te bevorderen. Zo kunnen de bewo-

ners hun discoursen uitwisselen en hierover onderhandelen. De sturing die uitgaat van de methoden, dient minimaal te zijn. Het gaat immers om de betekenisgeving van de bewoners aan het dorp. Afhankelijk van de situatie in het dorp op dat moment, vormen dorpsbewoners hun dorpsidentiteit. De methoden dienen flexibel te zijn om rekening te kunnen houden met de (veranderende) context. Dorpsbewoners kunnen zich immers als groep identificeren op basis van alles wat maar te bedenken valt. De flexibele insteek houdt ook in dat bewoners zelf relaties kunnen leggen tussen verschillende aspecten en hun eigen betekenisgeving expliciet maken. Door gebruik te maken van de koppeling tussen aspecten, kunnen vanuit verschillende invalshoeken de discoursen expliciet gemaakt worden.

In Hoofdstuk 3 is een overzicht te vinden van de vijf methoden: de fotomethode, de huiskamerdiscussie, de (historische) excursie, de speed date en de scenariomethode. Per methode wordt uitgelegd welke activiteiten worden ondernomen, wat de achterliggende benadering is en welk resultaat wordt nagestreefd.

In hoeverre zijn de methoden geschikt om dorpsidentiteit expliciet te maken?

Uit de toepassing is gebleken dat bewoners vaak twijfelen bij het uitvoeren van de opdrachten en behoefte hebben aan een duidelijk doel om naar toe te werken. Anders kunnen de bewoners de opdrachten niet plaatsen in het proces en weten ze niet wat er van hen verwacht wordt. Daar staat tegenover dat bewoners toch vaak creatiever zijn dan ze zelf denken. Wanneer de discussies eenmaal op gang komen, zijn ze zeer levendig, maar ook erg ongestructureerd. Mede hierdoor en door de vanzelfsprekendheid van sommige issues, wordt de discussie beperkt vastgelegd. De sturing van de methoden is beperkt. Het is niet waarschijnlijk dat bewoners tijdens de avonden een geheel nieuw discours ontwikkelen, aangezien hun discoursen deel uitmaken van een vrij stabiele structuur. De methoden sturen op de gespreksthema's, maar niet op de manier waarop de bewoners hierover praten.

Doordat er tijdens de discussies veel onderwerpen aan bod komen, worden verschillende discoursen expliciet. Bewoners leggen daarbij zelf de relatie tussen aspecten. Een actuele ontwikkeling kan echter een sterke invloed hebben op de gesprekken. Het discours dat bewoners op dit punt hanteren, wordt door de methoden expliciet gemaakt en drukt andere discoursen naar de achtergrond.

De methoden zijn geschikt om dorpsidentiteit expliciet te maken. De interactie en beperkte sturing maken de discoursen van de bewoners over hun dorp, expliciet. Goede begeleiding blijft echter noodzakelijk om uitleg te geven aan de bewoners over de opdrachten. Begeleiding van de discussies is nodig om alle deelnemers aan bod te laten komen en discussies af te sluiten. Een begeleider kan de groep aanzetten tot het noteren van de resultaten of zelf deze taak op zich nemen.

Wat zeggen de uitkomsten van de toegepaste methoden over dorpsidentiteit?

De methoden maken veel verschillende discoursen van dorpsbewoners expliciet. Door te sturen op thema's en niet op de inhoud, wordt duidelijk hoe de deelnemende dorpsbewoners denken en praten over hun dorp. Maar doordat er verschillende aspecten van invloed zijn op de vorming van identiteit, laten de resultaten zich niet één op één vertalen naar dé dorpsidentiteit. Wie er aan de dorpsavonden deelnemen en hoe de situatie in het dorp op dat moment is, bepalen namelijk welke identiteit(en) expliciet worden gemaakt. Of bewoners zich herkennen in het resultaat, wordt bovendien beïnvloed door de interpretatie van de resultaten en de keuzes die worden gemaakt bij het opstellen van de dorpsvisie. De diepere laag uit de discussie halen, is lastig. Door hun vanzelfsprekend worden issues wellicht over het hoofd gezien.

De dorpsavonden kunnen een sterke basis vormen voor het ondernemen van gezamenlijke actie. De bewoners denken samen na over mogelijke oplossingsrichtingen. Dit versterkt de sociale samenhang en de resultaten kunnen als input dienen voor het opstellen van de dorpsvisie. Bovendien kunnen zich nieuwe netwerken vormen naar aanleiding van de dorpsavonden. Deze netwerken kunnen worden ingezet bij het uitvoeren van actiepunten uit de dorpsvisie.

Tot slot

De hoofdvraag van het onderzoek luidt: *Welke begrippen en methoden zijn geschikt om 'dorpsidentiteit' expliciet te maken?* Op basis van de literatuurstudie, de praktische toepassing en de analyse, is meer inzicht verkregen in het begrip dorpsidentiteit en de toepasbaarheid van de methoden. Vast is komen te staan dat, vanuit een wetenschappelijk oogpunt, 'dé dorpsidentiteit'

niet bestaat. Dé dorpsidentiteit laat zich letterlijk en figuurlijk niet vastleggen, maar de methoden bieden wel de mogelijkheid dorpsidentiteit verder te ontwikkelen. Daarvoor dient dorpsidentiteit opgevat te worden als het geheel van gedeelde discourses over het dorp. De discussies tussen bewoners zijn een startpunt voor het uitbouwen van sociale samenhang en bieden de mogelijkheid dorpsidentiteit te vormen of te versterken vanuit de verschillende discourses die dorpsbewoners hanteren. Deze dorpsidentiteit kan ontstaan op basis van andere kenmerken dan voorheen. Maar ook klassieke waarden, zoals de zorg voor ouderen en burenhulp, spelen nog steeds een belangrijke rol. Door de discussie levend te houden, wordt de dorpsidentiteit expliciet en kan zich verder ontwikkelen. Na de dorpsavonden begint het pas!

Het dorpshuis in Wergea.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies uit het voorgaande hoofdstuk kunnen een aantal aanbevelingen gedaan worden voor het gebruik van de vijf methoden voor het expliciet maken van dorpsidentiteit. De aanbevelingen hebben betrekking op: (1) De keuze van de methode, (2) de begeleiding tijdens de toepassing en (3) de terugkoppeling van de resultaten. De aanbevelingen worden hieronder toegelicht.

1. Kies de methode op basis van de achterliggende doelstelling

Door de verschillende benaderingen, verschillen de uitkomsten per methode. Op basis van de achterliggende doelstelling kan een keus gemaakt worden voor een methode of een combinatie van methoden. Wanneer de achterliggende doelstelling duidelijk is, kunnen de methoden beter in het proces worden ingepast. Hierdoor wordt het eenvoudiger om aan bewoners uit te leggen wat de bedoeling is, aangezien de bewoners een doel krijgen om naar toe te werken. Elke methode geeft voldoende aanleiding tot een discussie over het dorp. Tussen de methoden zijn er echter accentverschillen. Elke methode heeft een eigen resultaat en kan daardoor een eigen doelstelling dienen:

- Bij de fotomethode krijgen bewoners de opdracht een foto te maken van een persoon, plek of activiteit. Hierdoor kan er in beeld worden gebracht wat er op dat moment in het dorp aanwezig is en welke betekenis dit heeft voor het dorp. De foto's geven aanleiding tot een brede discussie, zodat er veel verschillende discoursen expliciet worden. Uit de discussies hierover blijkt wat bewoners graag willen behouden of veranderen. Doordat de fotomethode een relatie legt tussen plekken en activiteiten, kan de methode bewoners bovendien meer bewust maken van de koppeling tussen ruimtelijke en sociale aspecten.
- De (historische) excursie biedt veel potentie voor een discussie over ruimtelijke ontwikkelingen in het dorp. Een historisch karakter laat vooral zien wat er is of wat is verdwenen. De kennis van de dorpskenner kan bewoners hiervan meer bewust maken. Door plekken te bezoeken waar actuele ontwikkelingen plaatsvinden, kan de discussie gaan over wat er in de toekomst op het dorp afkomt. De discoursen die expliciet worden, zijn aan deze ontwikkelingen gekoppeld. Bewoners kunnen worden opgeroepen zelf plekken aan te dragen, maar ook de dorpsraad kan plekken bedenken en vervolgens samen met bewoners bezoeken. Het is dan aan de bewoners om het gesprek met elkaar aan te gaan. Door het actieve karakter van de excursie en de mogelijkheid kennis op te doen over het dorp, kan deze methode extra uitnodigend werken.
- In de speed date is het mogelijk te sturen door de formulering van de vragen. Wanneer de dorpsraad de behoefte heeft een specifiek onderwerp ter sprake te brengen, bijvoorbeeld de sociale samenhang in het dorp, kan dit worden opgenomen in de vragenlijst. De deelnemers worden zo aangezet over dit onderwerp in gesprek te gaan. Daarna kan met een andere methode het onderwerp verder worden uitgediept. De resultaten van de speed date worden individueel vastgelegd. Hierdoor laat de methode vooraf goed zien in hoeverre er overeenstemming is tussen de deelnemers.
- De scenariomethode is de meest uitgebreide methode, zowel qua inhoud als opzet. In de methode staan de wensen van de dorpsbewoners én de actuele ontwikkelingen centraal. Hierdoor komt een breed scala aan onderwerpen ter sprake en worden veel discoursen expliciet. Door het formuleren van de wensbeelden en actiepunten, wordt meteen input verkregen voor de dorpsvisie. Met deze methode wordt duidelijk hoe de deelnemers denken over de toekomst van hun dorp en hoe ze op basis daarvan met allerlei ontwikkelingen willen omgaan. De methode kan bovendien leiden tot meer betrokkenheid van bewoners. Ze worden aangemoedigd over hun dorp na te denken en te bedenken wat zij zelf kunnen doen om te situatie in het dorp te veranderen.

De scenariomethode blijkt verder zeer geschikt voor het bespreken van de sociale omstandigheden in het dorp. De wensbeelden die de bewoners formuleren, maar ook de ontwikkelingen die worden aangedragen, hebben vaak betrekking op sociale aspecten.

De verschillende benaderingen leveren dus verschillende resultaten op. Het is echter belangrijk te benadrukken dat de deelnemers bij elke methode wel vanuit hun eigen discours over hun dorp denken en praten. Elke methode helpt dus bij het expliciet maken van de dorpsidentiteit.

2. Kies de begeleiding en vastlegging op basis van de achterliggende doelstelling

Begeleiding is noodzakelijk bij het uitvoeren van de methoden. Bewoners hebben uitleg nodig over de doelstelling en de opdrachten tijdens de dorpsavonden. Ook discussies moeten worden begeleid om deze in goede banen te leiden. Wie deze begeleiding op zich neemt, kan afhangen van de achterliggende doelstelling en de gekozen methode. Hoe de resultaten moeten worden vastgelegd, hangt af van wat er met de resultaten wordt gedaan.

- Niet elke methode vraagt evenveel uitleg. De speed date is eenvoudig en vraagt weinig uitleg, mits gebruik gemaakt wordt van een bestaande vragenlijst. Voor de fotomethode, huiskamerdiscussie en (historische) excursie moeten bewoners zelf materiaal aandragen. Leden van de dorpsraad en de professional kunnen wellicht goed inschatten of een item voldoende aanleiding geeft tot een discussie over het dorp. De scenariomethode bestaat uit veel kleine opdrachten. De begeleider moet de onderlinge relatie tussen deze opdrachten begrijpen. Voor alle methoden is het vereist dat de begeleider de achterliggende doelstelling kent en de benadering van de methode begrijpt. Hij/zij moet dit kunnen uitleggen en ondersteunen met voorbeelden. Studenten kunnen deze taken op zich nemen, zeker wanneer ze ervaring/affiniteit met het werkveld hebben.
- Het begeleiden van de discussies is bij elke methode noodzakelijk. De begeleider kan zorgen dat iedereen inbreng heeft en zorgen dat discussies worden afgesloten. Deze taak kan worden vervuld door studenten, leden van de dorpsraad (mits ze zich niet mengen in de discussie) of professionals.
- Hoe de resultaten worden vastgelegd, hangt af van wat er na de dorpsavonden met de resultaten wordt gedaan. Om veel verschillende ideeën op te doen en vast te leggen, kunnen bewoners individueel hun resultaten vastleggen. Vooraf individueel nadenken en schrijven creëert vaak ook een moment van rust en concentratie. Wanneer de discussie het doel op zich is, hoeven de resultaten niet te worden vastgelegd. Het noteren van de onderwerpen kan voorkomen dat onderwerpen meerdere keren ter sprake komen. Het vastleggen van het discours vereist intensieve aanpak. De notulist moet gedetailleerde notities maken en zich bewust zijn van wat hij/zij moet noteren. Een ervaren student of professional is daarvoor nodig. Opnames zijn vaak slecht te verstaan doordat mensen door elkaar spreken. Wanneer de resultaten direct als input voor de dorpsvisie dienen, kan het vastleggen van de wensbeelden, ontwikkelingen en actiepunten door bewoners of leden van de dorpsraad geschieden.
- Om het discours uit de resultaten te halen, is iemand nodig die de achterliggende benadering begrijpt. Hij of zij moet tussen de regels kunnen lezen en de diepere laag uit de discussie kunnen halen; hoe de dorpsbewoners betekenis geven aan zichzelf en hun omgeving. Discussiepunten, onderwerpen en actiepunten die direct als input voor de dorpsvisie worden gebruikt, kunnen door leden van de dorpsraad uit de notities worden gehaald.

3. Koppel de resultaten van de methoden terug naar het dorp

De expliciet gemaakte identiteit hangt sterk af van wie deelneemt aan de dorpsavonden en hoe de situatie in het dorp op dat moment is. Het resultaat hoeft daarom niet representatief te zijn voor het hele dorp.

- De dorpsraad is bij het toepassen van de methoden verantwoordelijk voor wat er met de resultaten wordt gedaan. Het is dan ook de dorpsraad die zal moeten bepalen in hoeverre de resultaten representatief zijn voor de rest van het dorp. Het past de leden dan ook een onderzoekende houding aan te nemen ten aanzien van de representativiteit van de resultaten.
- De resultaten kunnen op verschillende manieren worden onderzocht op hun representativiteit. Meerdere dorpsavonden kunnen worden georganiseerd, waarbij de resultaten met elkaar worden vergeleken. Verder kunnen de resultaten aan het gehele dorp worden voorgelegd door deze te publiceren in de plaatselijke krant of een website. Wanneer bewoners zich niet in de resultaten herkennen, kunnen ze hierop reageren. Het is dan aan de dorpsraad om te besluiten hoe hiermee moet worden omgegaan.
- Doordat er meerdere identiteiten expliciet worden, zijn er verschillende aanknopingspunten voor het ondernemen van actie. Naast het terugkoppelen van de resultaten op papier, zou de dorpsraad bewoners ook kunnen uitnodigen om actiepunten uit te voeren. Zo krijgen bewoners de kans zelf invulling te geven aan de uitkomsten van de dorpsavond.
- Identiteiten zijn flexibel en onderhandelbaar. Een identiteit is daardoor nooit af, maar ontwikkelt zich steeds. De dorpsraad kan dus niet volstaan met het eenmalig vastleggen van de dorpsidentiteit, maar zal continu moeten monitoren hoe deze zich ontwikkelt.

Literatuurlijst

- Bauman, Z. (2009). Identity in a Globalizing World. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in question* (pp. 1-12). London: SAGE.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2009). Losing the Traditional: Individualisation and 'Precarious Freedoms'. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in question* (pp. 13-36). London: SAGE.
- Brent, J. (1997). Community without unity. In P. Hoggett (Ed.), *Contested communities: Experiences, struggles, policies* (pp. 68-83). Bristol: The Policy Press.
- Buchel/Hajema-adviseurs. (2006). *Dorpsvisie Zuidbroek*. Assen/Zuidbroek: Buchel/Hajema-adviseurs
- Collins, C. (1997). The dialogics of 'community': language and identity in a housing scheme in the West of Scotland. In P. Hoggett (Ed.), *Contested communities: Experiences, struggles, policies* (pp. 84-104). Bristol: The Policy Press.
- Elliott, A., & Du Gay, P. (2009). Editors' Introduction. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in question* (pp. xi-xxi). London: SAGE.
- Elliott, A., & Lemert, C. (2009). The Global New Individualist Debate: Three Theories of Individualism and Beyond. In A. Elliott & P. Du Gay (Eds.), *Identity in question* (pp. 37-64). London: SAGE.
- Geluk, C., Meisel, F., Gevers, M., Posselt, K., & Janssen, D. (2009). *Intergemeentelijke Structuurvisie Leek-Roden*. Rotterdam: Juurlink [+] Geluk bv, beschikbaar op: <http://www.igs-leekroden.nl/Archief/igs/> (01-02-2011)
- Hague, C., & Jenkins, P. (2005). *Place identity, participation and planning*. London [etc.]: Routledge.
- Hoggett, P. (1997). Contested communities. In P. Hoggett (Ed.), *Contested communities: Experiences, struggles, policies* (pp. 3-16). Bristol: The Policy Press.
- Jenkins, R. (1996). *Social identity*. London [etc.]: Routledge.
- Koedoot, M., & de Haan, H. (2005). *In de buurt van de stad : sociaal-ruimtelijke analyse van de buurt Hoogstede - Klingelbeek voor stedelijk ontwerp*. Wageningen: Wetenschapswinkel, Wageningen UR.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes : collective action in the information age*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.
- Van Assche, K. (2004). *Signs in time : an interpretive account of urban planning and design, the people and their history*. Niet gepubliceerd. Proefschrift Wageningen, [s.n.], [s.l.]
- Van Dijck, J. J. J. (1974). *Organisatie in verandering : sociologische modellen van veranderingsprocessen in organisaties*. Niet gepubliceerd. Eerder verschenen als proefschrift Nijmegen, 1972, Universitaire Pers Rotterdam, [Rotterdam].
- Weenink, D. (2009). *Samen leven in het dorp: 'sociale cohesie: voor wat het waard is'*. Wageningen: Wetenschapswinkel, Wageningen UR.
- Weenink, D., & Bock, B. (2009). Sociale cohesie en samenwerking in kleine kernen. Een kritisch perspectief op plattelandsbeleid. In D. Huitema, M. v. Griethuizen, B. Steur & E. Weststeijn (Eds.), *Hoedo, samen? Bestuurskundige verkenningen naar aanleiding van het Festival der Bestuurskunde 2008* (pp. 59-67). Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Bijlage A: Overzicht betrokken personen en organisaties

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben verschillende personen en organisaties een bijdrage geleverd. Zij hebben het mogelijk gemaakt onderzoek te doen naar de methoden waarmee dorpsbewoners hun dorpsidentiteit expliciet kunnen maken. Door hun betrokkenheid en inzet hebben zij er bovendien voor gezorgd dat onderzoek, onderwijs en maatschappij op een nuttige en leerzame manier met elkaar verbonden werden. In onze ogen heeft dit bijgedragen aan de kwaliteit van het eindresultaat en we zijn hen hier dan ook zeer dankbaar voor. Hieronder is een overzicht opgenomen van de betrokken personen en organisaties.

Capita Selecta Dorpsidentiteit

Het Capita Selecta over identiteit, leefbaarheid en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen werd verzorgd door de volgende docenten en gastsprekers:

- Albert Aalvanger (Leerstoelgroep Landgebruiksplanning, Wageningen UR)
- Raoul Beunen (Leerstoelgroep Landgebruiksplanning, Wageningen UR)
- Geerhardt Dijkhuis (De Buurtschap Nietap-Terheijl)
- Martijn Duineveld (Leerstoelgroep Sociaal-ruimtelijke analyse, Wageningen UR)
- Roel During (Alterra Centrum Landschap, Wageningen UR)
- Dirk-Jasper Keegstra (Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe)
- Eelke Nutma (Doarpswurk)
- Dieuwke Visser (Vereniging Groninger Dorpen)
- Jan Wabeke (Gelders Genootschap)
- Don Weenink (Leerstoelgroep Rurale sociologie, Wageningen UR)

Toepassing methoden

De methoden zijn in de drie dorpen toegepast in samenwerking met leden van de volgende dorpsraden/-belangen:

De Buurtschap Nietap-Terheijl

- Geerhardt Dijkhuis (voorzitter)
- Jan Smit
- Peter Wolters

Pleatslik Belang Wergea

- Wietse Martens (voorzitter)
- Geert Nauta
- Sjoerd Spykstra
- Jettiena Vermaas
- in samenwerking met Maeike Lok (Doarpswurk)

Dorpsraad Zuidbroek

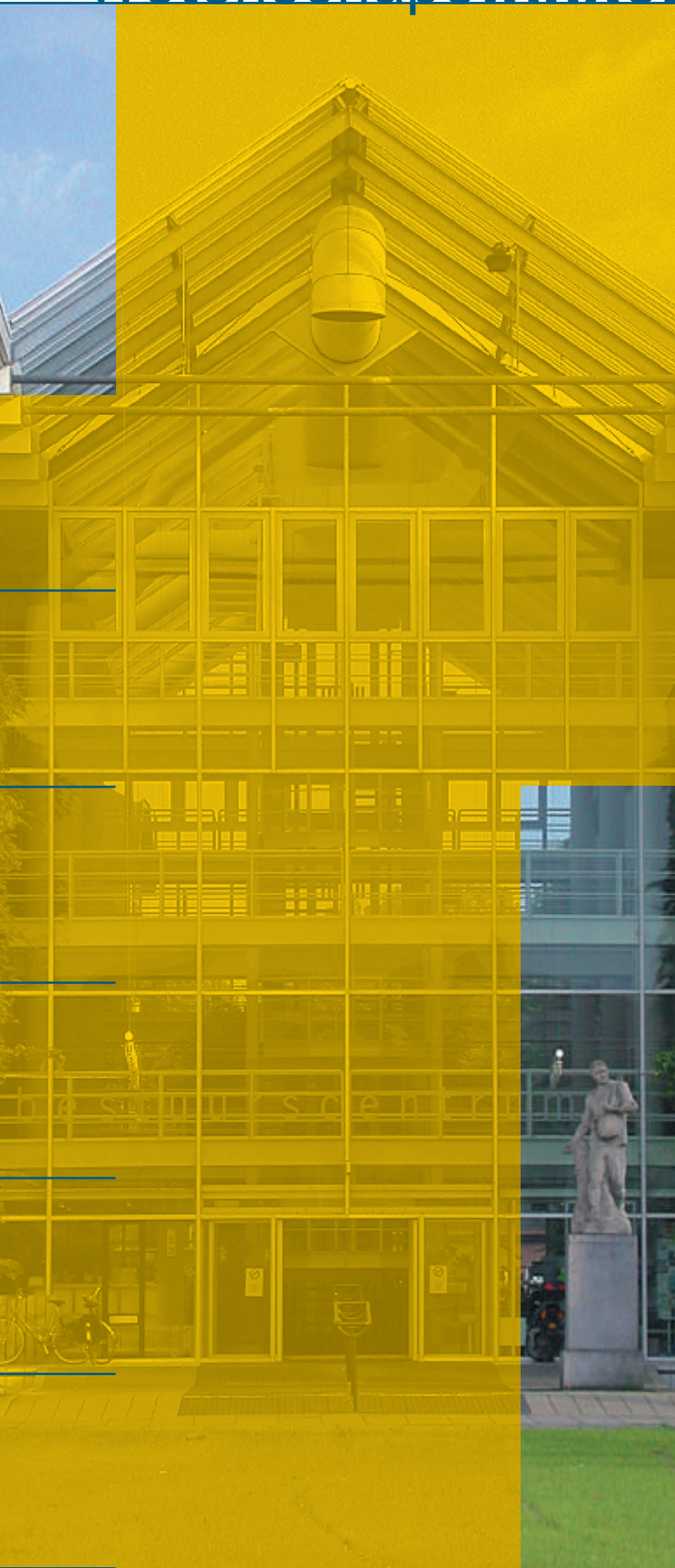
- Wil Keesom (voorzitter)
- Erik Groot (voorzitter Commissie Dorpsvisie)
- Wilma Biezen
- Jan Dijkhuis
- Nanno Hamminga
- Otto Knottnerus
- André Lammers
- Rens Neef

Tijdens de dorpsavonden werden de bewoners ondersteund door de volgende studenten:

- Sietske Agelink (Bachelor Ruimtelijke Planning)
- Afke van Althuis (Bachelor Toegepaste Communicatiewetenschap)
- Diana Beljaars (Master Human Geography and Planning (UU))
- Karmijn van den Berg (Bachelor Landschapsarchitectuur)

- Jesper Borsje (Bachelor Landschapsarchitectuur)
- Dinne Brinkman (Master Toegepaste Communicatiewetenschap)
- Remco Brinkman (Bachelor Ruimtelijke Planning)
- Sanne de Bruin (Master Internationale Ontwikkelingsstudies)
- Tim ter Haar (Bachelor Landschapsarchitectuur)
- Selma van der Haar (Bachelor Internationale Ontwikkelingsstudies)
- Sander van den Helm (Master Landschapsarchitectuur)
- Aniek Hilkens (Bachelor Toegepaste Communicatiewetenschap)
- Femke van den Hondel (Master Ruimtelijke Planning)
- Lian Kasper (Master Sociaal-ruimtelijke Analyse)
- Suzanna van der Meer (Bachelor Internationale Ontwikkelingsstudies)
- Ruud Oosterhaven (Bachelor Ruimtelijke Planning)
- Ruud Tak (Bachelor Landschapsarchitectuur)
- Ralph Tangelder (Master Ruimtelijke Planning)
- Barbara Tielemans (Master Toegepaste Communicatiewetenschap)
- Annewies Veerman (Bachelor Internationale Ontwikkelingsstudies)
- Lianne Veldman (Bachelor Toegepaste Communicatiewetenschap)
- Tom Verbruggen (Master Landschapsarchitectuur)
- Koen Verhoeven (Master Landschapsarchitectuur)

Wetenschapswinkel

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen die hiervoor zelf de middelen niet hebben, maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

Wageningen UR (University & Research centre), Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
tel. (0317) 48 39 08
e-mail: wetenschapswinkel@wur.nl
www.wetenschapswinkel.wur.nl